

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

Bakalářská práce

Renáta Gábová

Zvířata a rostliny v italských a českých frazeologismech

Animals and plants in Italian and Czech phrases

Praha 2013

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Špaček

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 31. července 2013

Renáta Gábová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Jiřímu Špačkovi za trpělivost, podnětné připomínky a odborné vedení během zpracovávání bakalářské práce. Zvláštní poděkování patří Janě K., Hance M., Petrušce H. a Marii Eleně C. za pomoc s italskými frazeologickými jednotkami. Zároveň bych chtěla poděkovat Lukášovi a své rodině za podporu během studia.

Klíčová slova (česky)

Frazém

Idiom

Frazeologická jednotka

Komponent

Ekvivalence

Zvíře

Rostlina

Key words (in English):

Phrase

Idiom

Phraseological unit

Component

Equivalence

Animal

Plant

Abstrakt (česky)

Práce analyzuje italské a české frazeologické jednotky, ve kterých jako bázové slovo vystupují zvířata a rostliny. Práce je rozdělena do teoretické a praktické části. Teoretická část se zabývá frazeologií, idiomatikou a základní terminologií. Praktická část se věnuje symbolice, pranostikám a analýze frazeologické jednotky dle míry ekvivalence. Následující kapitoly analyzují morfologické, lexikální, syntaktické a slovtvorné hledisko.

Abstract (in English):

My Thesis analyses Italian and Czech phraseological units containing animal and plant themes. The work is divided into theoretical and practical part. The theoretical part deals with phraseology, idiomatic and basic terminology. The practical part deals with symbols, weather saying and the phraseological unit analysis based on their level of equivalency. The following chapters are analyzing morphological, lexical, syntactical and work-making point of view.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1	FRAZEOLOGICKÁ PRÁCE NA NAŠEM ÚZEMÍ	3
2.2	SOUČASNÝ VÝZKUM FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK V ITÁLII	4
2.3	OD PAREMIOGRAFIE K FRAZEOLOGII A IDIOMATICE	5
2.4	FRAZEOLOGIE A IDIOMATIKA	5
2.5	DEFINICE POJMŮ "FRAZÉM" A "IDIOM"	6
2.5.1	<i>Kolokační frazémy a idiomy</i>	6
2.5.2	<i>Propoziční frazémy a idiomy</i>	7
2.5.3	<i>Lexikální frazémy</i>	7
2.6	KLASIFIKACE FRAZEOLOGICKÉ JEDNOTKY	7
2.6.1	<i>Nominativní frazeologické jednotky</i>	7
2.6.2	<i>Komunikativní frazeologická jednotka</i>	7
2.7	SÉMANTICKÁ KLASIFIKACE	8
2.7.1	<i>Frazeologická skupina</i>	8
2.7.2	<i>Frazeologický celek</i>	8
2.7.3	<i>Klasifikace podle ruského lingvisty V. V. Vinogradova</i>	8
2.8	STRUKTURNÍ KLASIFIKACE	9
2.8.1	<i>Konstrukční třídění</i>	9
2.8.2	<i>Funkční třídění</i>	9
2.8.3	<i>Třídění podle původu</i>	10
2.8.4	<i>Slovnědruhové třídění</i>	10
2.8.5	<i>Třídění podle vztahu ke spisovnému jazyku</i>	11
2.8.6	<i>Třídění podle báze vzniku</i>	11
2.8.7	<i>Třídění frazémů podle míry ustálení a variantnosti</i>	11
2.8.8	<i>Třídění stylistické</i>	12
2.8.9	<i>Třídění kombinované nebo komplexní</i>	12
2.8.10	<i>Klasifikace dle míry ekvivalence</i>	12
2.9	ITALSKÁ FRAZEOLOGICKÁ JEDNOTKA	13
2.9.1	<i>Lexikální zaměnitelnost</i>	14
2.9.2	<i>Lexikální produktivita</i>	14
2.9.3	<i>Expresivní funkce</i>	14

2.9.4	<i>Situační omezení</i>	14
2.9.5	<i>Frazeologická jednotka na syntagmatické úrovni</i>	15
2.9.6	<i>Frazeologická jednotka s možností zaměnitelnosti</i>	15
2.9.7	<i>Frazeologické jednotky vyjádřené větou</i>	16
3	PRAKTICKÁ ČÁST	17
3.1	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ	17
3.2	SYMBOLIKA A LIDOVÉ PRANOSTIKY	17
3.2.1	<i>Symbolika a význam ve frazeologických jednotkách s motivem zvířat</i>	17
3.2.2	<i>Pranostiky ve frazeologických jednotkách s motivem rostlin</i>	22
3.3	POHLED NA FRAZEOLOGICKÉ JEDNOTKY DLE MÍRY EKVIVALENCE A ČETNOSTI	29
3.3.1	<i>Zvířata ve frazeologických jednotkách</i>	33
3.3.2	<i>Rostliny ve frazeologických jednotkách</i>	42
3.4	LEXIKOLOGICKÉ HLEDISKO	49
3.4.1	<i>Nevětné frazeologické jednotky</i>	49
3.4.2	<i>Větné frazeologické jednotky</i>	52
3.5	MORFOLOGICKÉ HLEDISKO	55
3.6	SYNTAKTICKÉ HLEDISKO	57
3.7	SLOVOTVORBA	61
3.7.1	<i>Adjektivní derivace</i>	61
3.7.2	<i>Deminutiva</i>	63
3.7.3	<i>Augmentativa</i>	64
4	ZÁVĚR	65
5	RESUMÉ	67
6	SUMMARY	68
7	RIASSUNTO	69
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:	70

PŘÍLOHA 1.....	I
SEZNAM FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK S MOTIVEM ZVÍŘAT.....	I
PŘÍLOHA 2.....	VI
SEZNAM FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK S MOTIVEM ROSTLIN.....	VI

1 ÚVOD

Frazeologie je lingvistická disciplína, která se zabývá studiem frazeologických jednotek. Jedná se o ustálená slovní spojení v daném jazyce. Tato mladá disciplína se na počátku minulého století vydělila z lexikologie. Frazeologické obraty jsou součástí každodenního života a v rámci frazeologie se neustále mění, vznikají nové jednotky a staré zanikají.

Bakalářská práce s názvem *Zvířata a rostliny v italských a českých frazeologismech* analyzuje frazeologické shody a rozdíly italského a českého jazykového materiálu. Při výběru tématu práce jsem se inspirovala přednáškou na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, které jsem se zúčastnila mnohem dříve, než jsem na téže fakultě začala studovat. Jednalo se o přednášku o italské neverbální komunikaci a frazeologických jednotkách, a právě ta mě přivedla na myšlenku nalézt určitý okruh frazeologických jednotek a jejich prostřednictvím porovnat tyto jazyky v oblasti lexikologie, morfologie, syntaxe, slovo tvorby a především frazeologie.

Předmětem této práce jsou frazeologismy z oblasti říše rostlinné a živočišné. Cílem je nalézt co nejvíce italských frazeologických jednotek obsahujících názvy zvířat a rostlin a srovnat je s českými ekvivalenty. Původním záměrem bylo analyzovat pouze větný neboli propoziční frazém, následně byla práce rozšířena o přirovnání a pranostiky.

Práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části se budu zabývat problematikou frazeologie obecně. Zaměřím se na termíny frazeologie a idiomatiky z hlediska historie a současnosti. Pokusím se definovat klíčová slova této práce, tedy frazém a idiom.

V praktické části je shromážděno 303 italských frazeologických jednotek, které jsou rozříděny do skupin podle četnosti výskytu a které tvoří základ analýzy. Následně je přiřazen český ekvivalent. Vybrané frazeologické jednotky jsou analyzovány podle míry frekvence, v nichž je motiv zvířete nebo rostliny nejhojnější či nejvíce relevantní. Dále se práce věnuje klasifikaci frazému z teoretického i praktického hlediska.

Při excerpci frazeologických jednotek budu především vycházet z *Dizionario dei proverbi italiani e dialettali* od autorů Riccarda Schwamenthala a Michaela L. Straniera, *Frase fatta capo ha - Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni* od Giuseppa Pittàna z nakladatelství Zanichelli a *Dizionario dei proverbi italiani (Raccolta di proverbi toscani)* od Giuseppa Giustiho. České ekvivalenty převážně pocházejí z díla Evy Mrhačové *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice* a od Františka Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky (Přirovnání a Výrazy neslovesné)*.

V závěru bakalářské práce budou uvedeny dva seznamy s frazeologickými jednotkami, které tvořily základ analýzy. Jednalo se o 157 frazeologických jednotek s motivem zvířete a 146 s motivem rostlin. Seznamy jsou řazeny abecedně.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Frazeologická práce na našem území

Parémie byla sbírána již v období starého Egypta a Řecka. V Evropě paremiologii pojíme se sbírkou staroklasických výroků *Adagiorum chiliades* od Erasma Rotterdamského (1592-1670). Toto dílo ovlivnilo mnoho autorů. Z českých autorů Jana Amose Komenského, což se odráží ve sbírce *Moudrost starých Čechů* obsahující kolem 2000 starých přísloví a pořekadel. Vydána byla až v roce 1849 při prvním vydání *Didaktiky* od V.V. Tomka a pod názvem *Moudrost starých Čechů* teprve v roce 1910 (Česká akademie).

Frazeologie jako lingvistická disciplína vznikla v polovině 19. století. Počátky jsou spjaty už s antickými citáty a frázemi, které byly podnětem pro mnoho autorů. Již v prvních slovnících registrujeme řadu frazémů ve formě rčení, pořekadel, přísloví, přirovnání, pranostik, které ve své době byly chápány jako součást paremiologie.

Za první frazeologickou sbírku na našem území můžeme považovat *Česká pořekadla* od F. L. Čelakovského (1799-1852) a jeho *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*, ze kterého se dodnes čerpá. Těmto sbírkám předcházela neméně významná německá příručka *Versuch einer böhmischer Phraseologie*, 1821-2 od J. M. Sychry (1776-1830) nebo česky psaná *Česká fraseologie*, 1864 od F. Šebka, které se soustřeďovaly na správné užití slov.

V minulém století byla oceňována přínosná práce J. Zaorálka *Lidová rčení*, 1947, obsahující význam frazémů. K dnešním významným lingvistům patří především František Čermák a jeho obsáhlý několikanásobný *Slovník české frazeologie a idiomatiky* z roku 1982. Slovenské frazeologii se věnuje Jozef Mlacek ve své *Slovenské frazeológii*, 1984 a v mnoha svých dalších pracích.

V 90. letech 20. století byla vydána sbírka *Česká přísloví* autorů Dany Bittnerové a Franze Schindlera. Jedná se o česko-německou spolupráci, zahrnující frekventovaná soudobá česká přísloví.

S termínem frazeologie se setkáváme již ve 20. letech 19. století v příručkách F. Šebka nebo J. Šáchy, ale jako vědecká disciplína má počátky ve 40. letech 20. století, kdy se klasifikace frazému objevuje u švýcarského jazykovědce Ch. Ballyho. Na něj navázal a jeho myšlenky rozpracoval ruský lingvista V. V. Vinogradov, který vytvořil základ pro výzkum ustálených slovních spojení.

Ačkoliv se frazeologie začala rozvíjet až po 2. světové válce, v dnešní době se jedná o samostatnou vědní disciplínu.

2.2 Současný výzkum frazeologických jednotek v Itálii

Současný stav výzkumu nevykazuje ucelenou italskou literaturu zabývající se pouze frazeologickými jednotkami.

V italštině neexistuje v plném rozsahu systematický a teoretický popis frazeologie. Mnohé teorie a úvahy jsou popsány ve frazeologických a lingvistických pracích, které nalezneme v různých slovnících, např. v *Nuovo Zingarelli - Vocabolario della lingua italiana* od Nicolò Zingarelliho. I přesto, že tento slovník bývá kritizován z důvodu nízké systematickosti řazení frazeologických jednotek, můžeme ho zahrnout mezi důležité zdroje. Kromě slovní zásoby obsahuje přehled ustálených slovních spojení a přísloví, která jsou doplněna komentářem. Pro zájem o přísloví se těší velké oblibě, nejenom v Itálii, etymologický slovník italského jazyka tzv. *DELI Dizionario Etimologico della Lingua Italiana* od autorů Manlio Cortelazza a Paola Zolliho. Za zmínku stojí i starší práce *Raccolte di proverbi toscani* (Sbírka toskánských přísloví) od Giuseppe Giustiho z roku 1853. K této sbírce přísloví v roce 1971 napsal komentář Carlo Lapucci a v roce 1985 Sandro Radicchi.

Mezi zahraničními pracemi, které mapují italsko-anglickou a anglicko-italskou kontrastivní frazeologii, stojí za podotknutí práce Herberta W. Smitha, který se zabýval klasifikací z pohledu podmětu.

Dále bychom mohli odkázat na práce Maurizia Dardana z roku 1981 nebo Tullia De Maura z roku 1970. Manlio Cortelazza ve svém výkladu z roku 1972 uvádí příklady a komentuje ustálená slovní spojení a fráze, které jsou charakteristické pro lidovou italštinu.

Na katedře lingvistiky univerzity v Salernu vznikl pod vedením Annibale Elia projekt LGLI neboli *Lessico Grammatica della lingua italiana*. Jedna z částí obsahuje klasifikaci idiomatických výrazů. Zabývá se verbo-nominálním predikátem s kategoriálním slovesem. Teoretické předpoklady pro tuto práci vychází z prací Elia, D'Agostina a Martinella, kteří sestavili seznam především příslovečných frází, jenž se stal hlavním předmětem zkoumání. Dánský lingvista Gunver Skytte uvádí přehled italských slovesných a předložkových frází a zároveň slovních spojení. Zabývá se jejich strukturou a obsahovou uceleností.

Je velká škoda, že se italská frazeologie ještě občas opírá pouze o kontrastivní lingvistiku, která srovnává italštinu s jinými jazyky a mnohem méně se zabývá vědeckým lingvistickým bádáním o samotné italské frazeologii. Vzniklé dvojjazyčné příručky vycházejí primárně z nutnosti mezilidské komunikace. Každý malý turistický průvodce obsahuje vymezenou část s frazeologickými obraty, které jsou rozděleny podle typu

komunikace. Zajímavostí je, že na základní úrovni frazeologie je práce zřejmá, oproti tomu když se zaměříme na vyšší úroveň, je tato oblast poněkud zanedbávána. Giovanni De Martino zpochybňuje hodnotu dvojjazyčných slovníků jako didaktické pomůcky a poukazuje na potřebu zpracovat více logickou a výstižnou práci založenou na socio-kulturním základu obou dvou jazyků. A to vzhledem ke kulturnímu, současnému i diachronnímu aspektu.

Prohloubení těchto otázek, zejména klasifikace a definice slovní zásoby a gramatiky, jsou pro výzkum zcela nepostradatelné.

Za zmínku stojí také frazeologický slovník od Giuseppe Pittàna z roku 2006 *Sinonimi e contrari - Dizionario fraseologico delle parole equivalenti, analoghe e contrarie*. Tento slovník mimo jiné zahrnuje okolo 135 000 synonym a antonym a 7000 frazeologismů.

I přestože jsem zevrubně uvedla pouze několik italských autorů a děl, moje práce vychází hlavně ze dvou slovníků, a to *Dizionario dei proverbi italiani e dialettali* (Milano 2005) Riccarda Schwamenthala a Michela L. Straniera a *Frase fatta capo ha - Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni* od Giuseppe Pittàna (Bologna, 1996).

2.3 Od paremiografie k frazeologii a idiomatice

Paremiografie je věda, která shromažďuje a upravuje přísloví za účelem podrobného výzkumu, kterým se zabývá paremiologie. Paremiologie je nauka o příslovích, která se zabývá původem, smyslem a srovnáním přísloví vyskytujících se v různých zemích. Tato nauka zkoumá parémie. Parémie z jazykového hlediska patří do frazeologie. Má vlastnosti frazému a základními útvary jsou přísloví, pořekadla, ale i pranostika nebo hádanky. Souhrn všech těchto jednotek se z frazeologického hlediska nazývá paremiologická frazeologie. Jedná se o jednotky se zvláštními nejenom jazykovými, ale i folkloristickými a kulturními hodnotami, které v oblasti výzkumu a výuky stále zaujímají významné místo. Dříve paremiografie a paremiologie spadala do antropologie a etnologie. Frazeologie a idiomatika dnes patří mezi jazykovědné disciplíny.

2.4 Frazeologie a idiomatika

Pořekadla, která později dostala název rčení, dnes pojmáme jako frazém a idiom. Při určování definic je nezbytné vyložit vztah frazému a idiomu; zda jsou ekvivalentní, nebo se od sebe liší. Frazém zdůrazňuje formální stránku téhož výrazu. Idiomatické spojení zdůrazňuje sémantickou stránku téhož výrazu.

Frazeologie je soubor ustálených spojení, tzv. frazeologických obrátů neboli frazeologismů.¹ V českém jazyce se pro základní jednotku frazeologie vyskytuje více výrazů, a to frazeologismus, frazém a frazeologická jednotka. František Čermák do frazeologie zahrnuje také pojem idiom, který charakterizuje jako frazém skládající se z komponentů, které se vyskytují jen v určitých spojeních a samostatně pozbývají významu.

Idiom se vyznačuje určitou ustálenou kombinací prvků, jež je tvořena dvěma nebo více slovy. Pokud zaměníme některý z těchto prvků, můžeme určit míru jeho idiomatičnosti. V případě, že idiom je anomální a prokazuje nezaměnitelnost slov, idiomatičnost je vysoká ("*Do třetice všeho dobrého*" Substituce např. slovy čtveřice, pětice ... není možná). V opačném případě se míra idiomatičnosti snižuje ("*Chytit autobus*" Substituce slovem "chřipka" "*Chytit chřipku*" je možná). Idiomatizací chápeme proces ustalování a přeměny nefrazeologických výrazů nebo věty v idiom, resp. frazém.²

2.5 Definice pojmů "frazém" a "idiom"

Frazém a idiom nelze vymezit jedinou vlastností, ať formální či sémantickou nebo kolokační. Jedná se o jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý nefunguje stejným způsobem v jiném spojení, popř. se vyskytuje pouze v jediném výrazu.³

F. Čermák klasifikuje frazémy a idiomy z hlediska formálně-strukturálního. Sleduje povahu prvků, které tyto frazémy a idiomy vytvářejí. Čermák uvádí více pohledů na členění, ale pro jejich nedostatky se jimi více nezabývá.

Z hlediska formální struktury člení idiomy a frazémy na kolokační, propoziční a lexikální. Ty dále dělí na třídy.⁴

2.5.1 Kolokační frazémy a idiomy

Mezi kolokační frazémy a idiomy patří přirovnání ("*mít hlavu jako vrabčí hnízdo*", "*kyselé jako šťovík*"), verbonominální kvazifrazémy ("*mít hlad*", "*vyvolat zájem*") a binominály ("*kočka a myš*", "*kost a kůže*"). Jedná se o slovní formy, které samy o sobě ještě netvoří promluvu.

¹ BEČKA, Josef Václav. *Slovník synonym a frazeologismů*. 2. vyd. Praha: Novinář, 1979, s. 321.

² NEKULA, Marek, *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 176.

³ ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007, s. 31.

⁴ Ibid., s. 44-60.

2.5.2 Propoziční frazémy a idiomy

Frazémy a idiomy propoziční jsou formálně hotovou promluvou ("*Na Nový rok o slepičí krok*", "*Ani kuře zadarmo nehrabe*"). Frazémy a idiomy polypropoziční jsou vytvářeny z komponentů z roviny propoziční ("*Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá*", "*Nech to koňovi, ten má větší hlavu*").

Polypropoziční intersubjektové jsou tvořené kombinací alespoň dvou propozic a vztahují se ke komunikaci dvou mluvčích (A. "*Proč?*" - B. "*Pro slepičí kvoč*"; A. "*Já mám hlad*" - B. "*Tak ho hlad' (a říkej mu malej)!*").

2.5.3 Lexikální frazémy

Lexikálními frazémy neboli minimálními frazémy nazýváme jednotky o jednom lexému, které jsou utvářeny jedním plnovýznamovým slovem. ("*Nevídáno!*")

2.6 Klasifikace frazeologické jednotky

Frazeologická jednotka neboli frazeologismus je ustálené slovní spojení, které se vyznačuje obrazností a nerozložitelností svého významu, stejně tak expresivitou.⁵

Dělíme je na nominativní, realizující se na úrovni slova, a komunikativní, realizující se na úrovni věty.

2.6.1 Nominativní frazeologické jednotky

Frazeologické srůsty jsou jednotky, jejichž komponenty po oddělení nemají nic společného s významem celého slovního spojení ("*sednout na lep*" - ve smyslu "*nechat se napálit*").

Frazeologická spojení jsou jednotky, jež jsou tvořeny jedním komponentem pojmenovávajícím přímo a druhým pojmenovávajícím obrazně ("*běžet ostošest*" - ve smyslu "*běžet rychle*").

2.6.2 Komunikativní frazeologická jednotka

Do této skupiny zahrnujeme přísloví, která poučují, pořekadla bez didaktického aspektu, průpovědky vtipně zachycující aktuální situaci nebo událost ("*Byl jeden mnich, měl mnoho knih, a nic nevěděl z nich!*") a pranostiky.

⁵ MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2., dopln. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 48.

2.7 Sémantická klasifikace

V této kapitole se zaměříme na kritéria třídění z pohledu sémantického, konstrukčního, funkčního, podle původu, podle užitých slovních druhů, podle vztahu ke spisovnému jazyku, báze vzniku, vztahu variantnosti a ustálenosti, z pohledu stylistického nebo je budeme klasifikovat kombinovaně a komplexně, a dále podle míry ekvivalence.

Při třídění frazeologických jednotek jsem vycházela z klasifikace podle Mlacka.⁶

Sémantickou klasifikaci můžeme považovat za jeden z nejdůležitějších typů třídění. Zakládá se na poměru významové shodnosti jednotlivých komponentů s významem frazeologické jednotky jako celku.

Sémantickou klasifikací se zabýval zakladatel frazeologické teorie Ch. Bally, který frazeologismy třídí na dvě skupiny a to na frazeologickou skupinu a frazeologický celek.⁷

2.7.1 Frazeologická skupina

Jde o typ, ve kterém se složky nedesémantizovaly, použijí se víceméně ve vlastním významu a jeho frazeologizovanost spočívá zejména na ustálenosti používání a ustálenosti lexikálního složení frazému. Je to nový název, který nahrazuje starší název frazeologický výraz v uvedené platnosti (ten zůstává rezervovaný na pojmenování jednoho typu v rámci konstrukční klasifikace frazémů).⁸

2.7.2 Frazeologický celek

O frazeologickém celku se zmíníme u níže uvedené klasifikace V. V. Vinogradova.

2.7.3 Klasifikace podle ruského lingvisty V. V. Vinogradova

V. V. Vinogradov určoval tři skupiny, frazeologické srůsty, frazeologické celky a frazeologická spojení. Frazeologické srůsty definoval jako výrazy, které nelze sémanticky dělit, mají význam jako celek ("*zaklepat bačkorama*" ve smyslu umřít). Frazeologické celky jsou ustálená spojení, jejichž význam souvisí pouze zprostředkovaně s významem jednotlivých složek. Celkový význam nelze přímo odvodit z významu

⁶ MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2., dopln. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 68-69.

⁷ Ibid., s. 69-74.

⁸ MLACEK, Jozef, ĎURČO, Peter a kolektív autorov. *Frazeologická terminológia*. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/>.

jednotlivých komponentů, ale je jimi motivován ("*lepit se někomu na paty*" ve smyslu sledovat někoho).

Frazeologická spojení představují taková slovní spojení, kdy jeden člen má tzv. frazeologicky vázaný význam a ostatní členy mají svůj původní lexikální význam ("*slepá ulička*" ve smyslu, že nikam nevede).

Někteří autoři k výše uvedeným třem typům řadí další dva, frazeologické výrazy a frazeologické kombinace. Frazeologické výrazy jsou spojení obsahující slova, která jsou použita ve vlastním lexikálním významu, dají se členit, ale spojení je ustálené ("*Není všechno zlato, co se třpytí*"). Termín frazeologické kombinace označuje výrazy používající se v doslovném i přeneseném významu ("*pokrčit rameny*").

2.8 Strukturní klasifikace

2.8.1 Konstrukční třídění

Při této klasifikaci vycházíme ze strukturních vlastností frazeologismu. Fráze označuje jednotku s větnou nebo souvětňnou stavbou ("*Kdo se bojí, nesmí do lesa.*"). Frazeologický obrat pojmenovává frazém se slovesnou a syntaktickou skladbou, ve kterém převládá sloveso ("*zůstat na ocet*"). Frazeologický výraz nazývá ustálená spojení, která neobsahují sloveso ("*do posledního krejcaru*"). Minimální frazeologická jednotka obsahuje jedno plnovýznamové a jedno neplnovýznamové slovo. Většinou se jedná o předložku a substantivum v požadovaném pádu ("*bez debaty*").⁹

2.8.2 Funkční třídění

Frazém s nominativní nebo pojmenovací funkcí pojmenovává, hodnotí a vykazuje expresivnost a emocionalitu. Jedná se o frazeologismy kromě frázi ("*dát někomu košem*" ve významu odmítnout někoho). Frazémy s komunikativní nebo výpovědní funkcí jsou jednotky s větnou nebo souvětňnou stavbou s obrazným nebo všeobecně poučným obsahem ("*Neříkej hop, dokud nepřeskočíš.*"). Frazém s nominativně-komunikativní funkcí. Tyto frazémy jsou proměnlivé typy, některé varianty mají formu fráze, jiné slovního spojení nebo přísloví ("*Nemaluj čerta na zeď!*" vs. "*Malovat čerta na zeď.*"). Frazém s absencí

⁹ MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2., dopln. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 74-80.

nominativu a komunikativní funkce - citoslovečné a modální frazeologismy ("*běda, přeběda*").¹⁰

2.8.3 Třídění podle původu

Podle místa původu třídíme frazeologii na domácí nebo převzatou. Tato klasifikace nemá klíčový význam, jelikož v případě, kdy frazeologie přejímá z jiných jazyků, proces ustálení se ve společnosti neustále zrychluje. Tyto jednotky rozdělujeme na frazémy převzaté z antiky, ze starověkých řeckých a římských dějin ("*danajský dar*"), převzaté z biblických a křesťanských pramenů ("*v rouše Adamově*"), související s dějinami společnosti ("*Kolumbovo vejce*"), podle literárních děl, citátů nebo historických postav ("*kostky jsou vrženy*"), převzaté z lidové slovesnosti nebo z vyprávění ("*třináctá komnata*"), čerpající ze zkušeností a života ("*vozit dřevo do lesa*"), související s řemesly a činností lidí ("*držet opratě pevně v ruce*"), vzniklé ze slovních spojení, která se vyskytují při zájmových činnostech ("*položít někoho na lopatky*") a vycházející ze spojení vzniklých ve výrobních odvětvích ("*letět jako raketa*").¹¹

2.8.4 Slovnědruhové třídění

Klasifikaci podle slovních druhů nelze uplatňovat při určování všech frazeologických jednotek. Záleží, zda jsou ekvivalentní se slovem nebo syntagmatem. Ke slovním druhům se frazeologické jednotky řadí podle celkového významu, resp. podle slovnědruhové platnosti svého jednoslovného ekvivalentu. Pokud jednotka nemá ekvivalent jednoslovný, ale syntagmatický, jeho povaha se určuje podle slovnědruhové platnosti nadřazeného členu tohoto ekvivalentu.

Podle slovnědruhového třídění rozpoznáváme tyto druhy: substantivní ("*kuří oko*"), adjektivní ("*chudý jak kostelní myš*"), zájmenné ("*ten anebo onen*"), číslovkové ("*raz-dva*"), slovesné ("*ztrácet půdu pod nohama*"), příslovečné ("*milovými kroky*"), předložkové ("*na poli (vědy)*"), spojkové ("*nehledě na to, že*"), částicové ("*tak-tak*") a citoslovečné ("*sakra*").

¹⁰ MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2., dopln. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 80-83.

¹¹ Ibid., s. 83-87.

Původně se klasifikovalo z pohledu substantivního, adjektivního, slovesného a příslovečného. Postupně ale byly zařazeny všechny slovní druhy. Mezi frazeologismy se stále zřídka uvádí předložkové, spojkové a citoslovečné třídění.¹²

2.8.5 Třídění podle vztahu ke spisovnému jazyku

Spisovné frazeologické jednotky dodržují pravidla pro normativní spisovnost jazyka, především srozumitelnost a ustálenost obsahující spisovná slova a tvary. (starší podoba "*My o vlku a vlk za humny.*", novější "*My o vlkovi a vlk za humny.*")

Nespisovné frazeologické jednotky můžeme rozdělit do dvou skupin, a to na nářečovou a slangovou frazeologii. Nářečová frazeologie rozlišuje ještě další dva typy. Nářečovou nespisovnou frazeologickou jednotku, která opisuje spisovnou, a druhý typ, který vyjadřuje stejný význam jinými slovy. Do slangové frazeologie se například řadí frazeologická jednotka "*dát si šlofika*" ve významu "*prospat se*".

Řazení frazeologických jednotek podle spisovnosti podléhá podrobnější klasifikaci podle dalších kritérií.¹³

2.8.6 Třídění podle báze vzniku

Podle báze vzniku rozdělujeme lexikální a syntaktickou frazeologii. U lexikální frazeologie je pro vznik frazému bází konkrétní slovní spojení ("*padla kosa na kámen*"). V případě syntaktické frazeologie je bází pro vznik frazému konstrukce spojení ("*jak sedí, tak sedí*").¹⁴

2.8.7 Třídění frazémů podle míry ustálení a variantnosti

Ustálenost poskytuje frazému formu a strukturu. Touto vlastností se ale nevyznačují všechny frazémy. V případě, že dochází k určité změně pořadí komponentů, jedná se o variantnost. Určité prvky mohou být nahrazeny synonymem nebo příbuzným prvkem. Podle těchto vlastností rozlišujeme petrifikované frazeologické jednotky, pro něž je charakteristická nejvyšší míra ustálenosti a ve kterých není možné měnit pořadí slov nebo je nahrazovat jinými slovy ("*já nic, já muzikant*"). Dále pak paradigmatické formy

¹² MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2., dopln. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 87-91.

¹³ Ibid., s. 91-95.

¹⁴ Ibid., s. 95-96.

frazeologismů, ve kterých alespoň jeden komponent má schopnost částečně se ohýbat a tato vlastnost umožňuje měnit mluvnické kategorie jednoho z komponentů ("*dělat z komára velblouda*" - "*dělal z komára velblouda*"). A konečně varianty frazeologických jednotek, u nichž se jedná o formy frazeologismů, které připouští různé změny vlastností (tvarové, syntaktické, lexikální). Aktualizací nebo parafrází frazeologických jednotek označujeme narušení ustálenosti jednotky, čímž dochází k lexikální, morfologické nebo syntaktické přestavbě.¹⁵

2.8.8 Třídění stylistické

Vymezujeme dva druhy, hovorovou a knižní frazeologii. Mají mnoho společných znaků, které se překrývají, a proto je můžeme chápat jako příbuzná označení. Hovorová frazeologie je skupina frazémů, které se vyznačují hovorovostí. Ze stylistického hlediska se blíží lidové frazeologii. Obsah těchto termínů se z části překrývá. Hovorová frazeologie se zabývá stylistickými vlastnostmi frazému a lidová původem určitých obrátů. Knižní frazeologie přejímá frazeologismy z jiných sfér, které se rozšířily do spisovného jazyka.¹⁶

2.8.9 Třídění kombinované nebo komplexní

Toto kritérium zohledňuje definuje způsob začlenění frazeologismu do kontextu. Tento přístup dělíme na kontaktné a nekontaktné, přičemž při kontaktném spojení můžeme frazeologickou jednotku vložit do kontextu různým způsobem a při kontaktné stavbě je možno kamkoliv do ní vkládat slova z kontextu. Naproti tomu při nekontaktném, distančním spojení se frazeologická jednotka spojuje se slovy z kontextu stejným způsobem a na stejném místě struktury. Za kontaktnou můžeme považovat frazeologickou jednotku "*chlubit se cizím peřím*" a za nekontaktnou "*den co den*".¹⁷

2.8.10 Klasifikace dle míry ekvivalence

Ekvivalentnost frazeologické jednotky se slovem byla původně považována za základní kritérium při určování frazeologického spojení. Později se od tohoto poznávacího znaku ustoupilo, jelikož touto klasifikací se z frazeologie vylučoval celý okruh frazémů

¹⁵ MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2., dopln. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 97-99.

¹⁶ Ibid., s. 99-103.

¹⁷ Ibid., s. 103-105.

s výpovědní platností. Ekvivalence byla nahrazena korelací frazému se slovem na paralelní úrovni obou jednotek. Souvztažnost v porovnání s ekvivalencí je chápána jako volnější a dynamičtější vlastnost a slouží k širšímu definování. Ekvivalence a souvztažnost při klasifikaci navzájem souvisí, stejně tak jako s dalšími vlastnostmi frazeologických jednotek.

Vlastností ekvivalentnosti je shoda po významové a strukturální stránce frazeologické jednotky. Využíváme ji především při srovnávání frazeologických jednotek mezi dvěma jazyky. Porovnávané stejné nebo odlišné prvky z hlediska úplné a částečné ekvivalentnosti, frazeologické analogie a neekvivalentní frazeologické jednotky.

Úplná ekvivalentnost označuje frazeologické jednotky shodující se strukturou, obrazností a přeneseným významem. Dochází k formální a strukturální shodě.

Částečná ekvivalentnost označuje frazeologické jednotky odlišující se ve struktuře, slučitelnosti, počtem komponentů nebo odlišnou složkou. Může se vyskytovat i gramatická odlišnost. Tyto ekvivalenty se odlišují např. použitím jiného slovesa, podstatného jména nebo jiným klíčovým prvkem.

Analogie označuje frazeologické jednotky obsahující rozdílnou obraznost, podobu nebo rozdílnou strukturu. Na druhé straně mají společný význam a stylistickou formu.

Bez ekvivalentnosti jsou frazeologické jednotky, které nelze převést do jiného jazyka. Jsou jedinečné díky svému původu a vzniku na základě tradic a reálií daného jazyka.

Klasifikaci dle míry ekvivalence budeme aplikovat v praktické části.

2.9 Italská frazeologická jednotka

Jak jsme již uvedli, frazeologická jednotka má mnoho typů a různé klasifikace. Zmíníme se o teorii, která je uplatňována pro italské frazeologické jednotky podle Lexikonu románské lingvistiky (*Lexikon der Romanistischen Linguistik*), který se ve svém IV. svazku z roku 1988 věnuje italštině, korzičtině a sardinštině. Na tomto sborníku spolupracovali především Christian Schmitt, Günter Holtus a Michael Metzeltin.

Tvůrci se zabývají sémantickou stránkou, a to z hlediska lexikální zaměnitelnosti, lexikální produktivitou, expresivní funkcí a situačním omezením.

2.9.1 Lexikální zaměnitelnost

Lexikální zaměnitelností máme na mysli možnost záměny frazeologické jednotky za jediný lexém. Takové kritérium může být realizováno na mezijazykové úrovni, a přesto ani v této situaci nedojde ke kontrastivnímu významu. Pro tento případ uvedeme srovnání na úrovni více jazyků. Italská frazeologická jednotka *"di punto in bianco"* se mění v *"improvvisamente"*, což do českém jazyka překládáme *"z čista jasna"*, které se může také zaměnit nebo přeložit ekvivalentem *"najednou"*. V anglickém jazyce používáme anglický ekvivalent *"suddenly"*, který rovněž překládáme do českého jazyka *"najednou"* nebo do italského *"improvvisamente"*. Frazeologická jednotka *"di punto in bianco"* díky možnosti zaměnitelnosti v jediný lexém *"improvvisamente"* má své ekvivalenty v italském, českém i anglickém jazyce.

2.9.2 Lexikální produktivita

Lexikální produktivitou chápeme možnost vytvořit nový výraz na základě stejného vzoru (*"A norma di legge."* - *"(Mít povinnost) ze zákona."*, *"A forza di leggere mi si sono stancati gli occhi."* - *"Mám unavené oči ze čtení."*) V závislosti na lexikálním spojení "a forza di" vznikl nový výraz "a norma di" se stejným významem, který bychom do češtiny přeložili jako předložku "ze".

2.9.3 Expresivní funkce

Expresivní funkcí označujeme schopnost daného výrazu přenést emocionální postoj mluvčího, respektive účastníka hovoru (*"guarda chi si vede"* - *"podívej se, kdo to je"*). Pro tuto funkci je ale skoro nemožné stanovit přesnou stupnici míry expresivity.

2.9.4 Situační omezení

Podle výskytu situačního omezení můžeme rozlišovat neutrální jednotky v pragmatickém smyslu (*"rendersi conto"* - brát na vědomí, uvědomit si) a pragmatické jednotky (*"e buonanotte!"* - *"a dobrou noc"* ve smyslu "a konec"). Pragmatické jednotky se dále mohou dělit podle odpovídajícího výskytu a jim příslušejícím situacím. Tímto se míní zdvořilostní výrazy, rozlučkové výrazy, rituální projevy, přísahy, určité druhy připomínek, klišé a podobně. Rozdělení je velmi důležité z praktického hlediska, a proto, aby byl jazyk dobře pochopen.

Podle struktury autoři výše uvedeného lexikonu rozlišují frazeologické jednotky na základě následujících kritérií:

2.9.5 Frazeologická jednotka na syntagmatické úrovni

Tento typ, který se také nazývá ustáleným slovním spojením, se rozděluje na dvě podskupiny. Do první jsou zahrnuty frazeologické jednotky, které jsou tvořeny syntagmatem, tj. dvěma členy, a do druhé se řadí jednotky, které se skládají ze dvou koordinačních prvků. Tyto koordinační prvky mají pevnou skladbu a jsou zaměnitelné. Fráze může být tvořena slovesem (např. "*avere*" - mít, "*dare*" - dát) a neměnným jmenným prvkem. Fráze, které jsou tvořeny podstatným jménem, nabízejí více možností, jelikož jsou zaměnitelné se syntagmatem. Fráze příslovečného významu, které vyjadřují místo, čas, způsob a podobně, jsou velmi komplexní ("*d'ora in poi*" - napříště). Z hlediska expresivity syntagmatické fráze nemají velký význam. Fráze, které jsou tvořeny dvěma souřadnými prvky, mají velký význam, co se týče expresivity, což je přibližuje idiomatickým frázím. Za koordinační prvky můžeme považovat často užívaná přídavná jména ("*sano e salvo*" - živ a zdrav). Koordinace zde plní funkci k zintenzivnění obsahu. Zvláštním případem je opakování ("*pian piano*" - pomalu, pomalu).

2.9.6 Frazeologická jednotka s možností zaměnitelnosti

Z historického hlediska můžeme na frazeologické jednotky pohlížet dvěma způsoby. Prvním je způsob lingvistický, kde se hlavně ve starší době jednalo o slovtvorbu jako takovou, a to zejména o derivaci. V moderní italštině se tento způsob projevuje spíše na syntagmatické úrovni, kde se uplatňuje gramatikalizace původně samostatných lexémů. Druhým způsobem vzniku frazeologických jednotek je jejich původ v sociokulturní historii Itálie. Touto cestou se do italštiny dostala celá řada frazeologických jednotek, které pocházejí z latinského či řeckého prostředí, z bible nebo jsou součástí starověkého dědictví společného všem Evropanům. Stejnou sociokulturní cestou ovšem vzniklo i nezanedbatelné množství frazeologických jednotek domácího původu, které byly čerpány z lidové či literární tradice. Ve zmíněné oblasti hrálo pro italštinu velice důležitou roli dílo Danta Alighieriho.

Do této skupiny se zahrnují frazeologické jednotky, které porovnávají jeden nebo více prvků ("*bello come il sole*" - krásný jako slunce). Jedná se o jednotky, v nichž pevná vazba ovlivňuje více prvků, ale ne všechny. Mezi ně se řadí frazeologické jednotky s příslovečným charakterem, které nazýváme "*modo di dire*" neboli rčení. Pevnými prvky

mohou být slovesa ("*piangere sulla spalla*" - plakat na rameni) nebo určitá přirovnání ("*cadere come una pera cotta*" - padat jako vařená hruška). Jedná se o jazykovou oblast, ve které se projevuje důležitý sklon vytvářet stále nové výrazy s expresivní funkcí. Formují se zejména v různých sociálně vymezených prostředích a tyto neologismy jsou chápány pouze úzkou skupinou příjemců. Většina jich vymizí, ale některé se dostanou do širšího podvědomí. Jako příklad bych uvedla "*essere al verde*" si vykládáme jako být bez peněz, být na mizině, kdy původní význam pochází z aukčního prostředí, kdy na začátku každé veřejné dražby, dražitel zapálil svíčku, která byla na dolním konci zabarvena na zeleno. Jakmile plamen dosáhl zelené barvy, nemohly se již dělat nabídky a aukce byla uzavřena. Z toho vyplývá význam "*essere al verde*", který znamená "být na mizině / bez peněz".¹⁸

2.9.7 Frazeologické jednotky vyjádřené větou

Podle složení věty se tento typ rozděluje na slovesnou nebo jmennou frázi. Toto rozdělení odpovídá jen základnímu třídění, které rozčleňuje frazeologické jednotky na přísloví a idiomatické fráze. Obvykle se rozlišují přísloví a jiné druhy komunikace, nebo idiomatické fráze (pozdravy "*come stai?*" - jak se máš?, "*a domani*"- zítra na viděnou). Sdělovací výrazy jsou ustálené a používají se při komunikaci. Četné varianty se liší podle závislosti úrovně vzdělání mluvčího a podle charakteru dialogu.

¹⁸ PITTÀNO, Giuseppe. *Frase fatta capo ha*. Bologna: Zanichelli, 1992, s. 93.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Způsob zpracování

Frazeologické jednotky jsou obvykle velmi výstižné. Mají formu věty nebo eliptické konstrukce, kdy dochází k vynechání větného členu nebo slova. Obecně efektivně vyjadřují konkrétní informaci. Uplatnění frazeologických jednotek je závislé na rozmanitosti daného jazyka, komunikativnosti a užití jazyka v určitém oboru. Některé obraty jsou charakteristické pro odbornou terminologii, jiné nalezneme pouze v hovorové řeči. Zřetel se musí také brát na regionální a dialektické rozdíly. Zvláštní případy jsou zastoupeny v idiomatických frázích, eufemistických metaforách, tabuizovaných slovech, např. "zaklepat bačkorama" ve smyslu zemřít.

V praktické části se zabýváme analýzou a rozdělením frazeologických jednotek podle funkce, typických znaků a vztahů.

Nejdříve byly vytvořeny dva základní rejstříky. V prvním sledujeme výskyt zvířat a ve druhém rostlinstva. Oba rejstříky jsou součástí přílohy.

Výskyt jednotlivých živočichů a rostlinstva sledujeme v italském i českém jazyce, tím dochází k prvnímu členění. Podle četnosti jsme se zaměřili na první nejfrekventovanější zástupce obou skupin.¹⁹ Snažíme se nalézt shody a rozdíly mezi italským a českým jazykem. Jelikož hlavním předmětem této práce jsou italské frazeologické jednotky, proto jako příklady většinou uvádíme frazeologickou jednotku v italském originále.

3.2 Symbolika a lidové pranostiky

Během práce bylo zjištěno, že některé frazeologické jednotky jsou úzce spjaté s ročním obdobím, a proto se zmíníme i o vyskytujících se pranostikách. Z důvodu různorodosti se v této kapitole budeme věnovat symbolickému významu pouze u frazeologických jednotek s motivem zvířat a pranostikám pouze u jednotek s motivem rostlin.

3.2.1 Symbolika a význam ve frazeologických jednotkách s motivem zvířat

Symbol je specifický typ obrazného pojmenování, kdy je abstraktní pojem vyjádřený konkrétním předmětem. Některé jsou ustálené (láska - srdce, křesťanství - kříž, prstýnek - manželství nebo symbolika barev, bílá - nevinnost, černá - smutek), jiné tzv. básnické.

¹⁹ Viz tabulka 1 a 2, s. 29-31.

I zvířata mohou fungovat jako symboly, které většinou vychází z bajek. Lev symbolizuje moc a vládu, liška chytrost a beránek nevinnou obět'.

V rámci frazeologie hovoříme spíše o metaforách, do kterých spadají téměř všechna přísloví a rčení. Metafora má širší pojem než symbol, jde o obrazné pojmenování založené na vnější podobnosti jevů, jako je například barva, tvar a podobně. "*Oko na punčoše*" je kulaté, "*list papíru*" je tenký a "*oči jako pomněnky*" jsou modré. Jedná se o běžně používaná slova, která jsou v podstatě metafory.

V kapitole věnované symbolice a významu se budeme věnovat prvním pěti nejfrekventovanějším zvířatům.

CANE / PES

Rčení "*tempo da cani*" nebo "*tempo cane*" chápeme ve smyslu špatného počasí. Obvykle jako velmi studené počasí, kdy fouká vítr, prší, sněží, přichází bouřka a podobně. Tato nepřízeň počasí nám ztěžuje podmínky a vyvolává v nás nepříjemný pocit úzkosti a utrpení, o němž předpokládáme, že ho snese snad jen zvíře, v tomto případě pes. V českém jazyce používáme úsloví "psí počasí" nebo "ani psa by nevyhnal". Má stejný význam jako v italštině. Jedná se o počasí působící depresivně.

Význam přísloví "*Cane non mangia cane*" sahá až daleko do antiky. Již učenec Varro toto přísloví cituje slovy "canis non est caninam". Doslovný význam je "pes nejí psí maso", což podle výkladu G. Pittàna znamená, že člověk nikdy nepůjde proti jinému člověku, se kterým je spřízněný. Toto přísloví bychom přeložili jako "Pes psa nejí". V češtině existuje přísloví se stejným významem, které však nehovoří o psu, nýbrž o vráně. "Vrána vráně oči nevyklove". V českém prostředí existuje také rčení odvolávající se na psa "Pes psa pozná", které se odkazuje k lidem, kteří mají společné založení a mají k sobě blízko.

V italštině bychom ještě mohli najít toskánské přísloví "*Corvi con corvi non si cavan gli occhi*" ("Havran havranovi oči nevyklove"), které má stejný význam jako přísloví "Cane non mangia cane"²⁰ a je mnohem bližší českému přísloví "Vrána vráně oči nevyklove".

Z přísloví "*Can che abbaia non morde*" vyplývá, že člověk, který vyhrožuje, většinou nedostojí svým slovům. Český ekvivalent tohoto přísloví "Pes, který štěká, nekouše" je

²⁰ PITTÀNO, Giuseppe. *Frase fatta capo ha*. Bologna: Zanichelli, 1992, s. 53.

stejný, ale hovoříme spíše o člověku, který je agresivní a útočný, ale nesplní své výhrůžky, a proto nepředstavuje velké nebezpečí.

Existuje i několik dalších italských variant tohoto přísloví. Mezi něž patří "can che abbaia poco morde", "can che abbaia non fa caccia", "chi lo dice non lo fa". Všechna tato přísloví vychází z latinského přísloví "cave tibi a cane muto" ("dej si pozor na psa, který neštěká").²¹

GALLINA / SLEPICE

Přenesený význam rčení "*la gallina dalle uova d'oro*" označuje snadný a bezpečný zdroj příjmu, který nikdy nekončí. Toto rčení se váže s řeckým Ezopem a jeho bajkou o "Zlatonosné slepici".²² Do českého jazyka bychom přeložili také jako "zlatonosná slepice", ale více používaný výraz je "slepice, která snáší zlatá vejce", kdy hovoříme o někom nebo o něčem přinášejícím velké bohatství nebo užitek, což znamená, že toto rčení má stejný význam i v českém jazyce.

GATTA / KOČKA

Smyslem rčení "*gatta ci cova!*" je, že není něco v pořádku, že se jedná o podvod, lest, intriku, nástrahu. Giuseppe Bianchini ve své knize "*Modi proverbiali e motti popolari*" vysvětluje původ tohoto rčení takto: "Quando il gatto, animale frodatore per eccellenza, ha posto gli occhi in qualche cosa che cerca di rubare, suole porsi in agguato aspettando il destro che nessuno lo veda." Překlad: "Když se kočka, zvíře to podvodné par excellence, zadívá na něco, co se snaží ukrást, většinou nastraží léčku a vyčká okamžiku, aby jí nikdo nespátlil." Bianchi vychází z díla "*Rime piacevoli*" od Giovaniho Battisti Fagioliho:

"Allor che qualche torbido si trova
In un negozio e sotto v'è mistero,
Si dice tosto: Qui gatta ci cova".

"Když se chystá nějaká nekalost
v krámku a je v tom záhada,
řekne si hned: Tady si to kočka hlídá".

²¹ PITTÀNO, Giuseppe. *Frasi fatte capo ha*. Bologna: Zanichelli, 1992, s. 52.

²² Ibid., s. 163.

Smyslem tohoto výroku je opět číhající nástraha, nevysvětlitelná událost, věc, která budí podezření.²³ V českém prostředí neexistuje úplný ekvivalent. Vyskytuje se spíše v podobě jako "za tím něco je", "něco se tají", "v tom něco vězí", "to zavání (podrazem)", ale smysl je stejný jako v italském jazyce u rčení "gatta ci cova!".

CAVALLO / KŮŇ

Nejenom v divadelní hantýrce se "*cavallo di battaglia*" používá pro komedii nebo scénu, ve které herec ukáže své herecké schopnosti na nejvyšší úrovni. V širším slova smyslu se odkazuje na činnost nebo na zkoušku, ve které se člověk cítí být jistý a je připraven ze sebe dostat co nejvíce. Význam pochází od bojového koně, kterého vlastnil panovník. Jednalo se o spolehlivého a poslušného koně, který byl schopen jít do boje s nepřáteli a přivést vůdce zpět domů zdravého a živého. Jednalo se o koně, který byl chován s citem a speciální péčí, jelikož na něm často závisel osud boje, ve kterém hlavní roli nehrál nikdo jiný než sám vůdce.²⁴ Tento výraz se často používá v zábavním průmyslu s odkazem na nejlepší představení nebo číslo, které je často spojeno s protagonistou. Pro herce je to role, kterou hrál nelépe. Do češtiny bychom přeložili jako "parádní kousek / číslo", i přestože doslovný překlad by byl "válečný kůň". Což znamená, že italský a český ekvivalent se liší formou, ale má stejný význam.

Ustálené slovní spojení "*cavallo di razza*" pochází z jezdeckého prostředí a z něj se rozšířilo do dalších odvětví. Obrazně řečeno se jedná o osobu, která má výjimečné vlohy pro určitou činnost, specifický talent, který je schopna uplatnit v daném oboru a dosáhnout daného cíle. Být schopný, šikovný a inteligentní. Poprvé toto ustálené spojení bylo použito křesťanským demokratem Carlem Donat-Cattinem ve spojení s Amintorem Fanfanim, který byl taktéž křesťanský demokrat přispívající do časopisů (*La difesa della razza* - Obrana rasy). Cattiniho prohlášení: "Sono sempre stato cortese con Fanfani per il quale ho coniato la definizione di cavallo di razza" ("Vždy jsem se choval k Fanfanimu s úctou, pro kterého jsem vymyslel novou definici "cavallo di razza".) bylo otištěno v novinách *La Stampa* roku 1982.²⁵ Ustálené spojení "*cavallo di razza*" bychom přeložili jako

²³ PITTÀNO, Giuseppe. *Frase fatta capo ha*. Bologna: Zanichelli, 1992, s. 163.

²⁴ *Ibid.*, s. 58-59.

²⁵ *Ibid.*, s. 59.

"čistokrevný kůň". Jedná se o ryze italské ustálené spojení, které vychází z italského politického prostředí.

"*Il caval di San Francesco*" neboli spíše "andare con il cavallo di san Francesco" znamená jít pěšky, po svých nohou, aniž bychom se přepravovali za pomoci zvířat nebo jiného dopravního prostředku. Odkaz je na sv. Františka, na stav absolutní chudoby a na následovníky světce z Assisi, opuštění rodinného blahobytu ještě v mládí, aby člověk vstoupil do tzv. duchovního svazku manželského s chudobou.²⁶ I přestože je v české kultuře sv. František známý, a to hlavně díky františkánům, neexistuje česká podoba tohoto rčení.

PECORA / OVCE

Frází "*pecora nera*" se obrazně myslí osoba, která se ve skupině, společenství, v určitém prostředí od ostatních odlišuje negativní vlastností, a proto se na ni pohlíží s opovržením a bývá za své chování odsuzována. Jelikož černá barva symbolizuje zlost, podlost, zlomyslnost, do černé ovce se přenášejí veškeré tyto negativní vlastnosti. Fráze se vyskytuje také ve francouzském jazyce "*le mouton noir*", což odpovídá anglickému úsloví "*the black sheep*".²⁷ Stejnou frází "černá ovce" používáme i v českém prostředí. Má také význam nezdárného, nepovedeného člena společenství, který je ostatními odsuzovaný.

Ustáleným obratem "*pecorella smarrita*" označujeme mladého člověka, který se po negativních zkušenostech vrátí domů k rodině. Méně běžný je význam, kdy míníme člověka, jenž se odvrátí od víry nebo od životních cílů a následně se kaje nebo přebírá starodávné zvyky. Výraz odkazuje na Bibli.²⁸

"Kdo z vás, má-li sto ovcí a ztratil by jednu z nich, nezanechá těch devadesát devět na poušti a nejde za tou ztracenou, dokud ji nenajde? A když ji najde, s radostí ji vezme na ramena, a až přijde domů, svolá přátele a sousedy a řekne jim: "Radujte se se mnou, neboť jsem našel svou ovci, která byla ztracená". Říkám vám, že tak bude v nebi větší radost nad

²⁶ PITTÀNO, Giuseppe. *Frases fatte capo ha*. Bologna: Zanichelli, 1992, s. 58.

²⁷ Ibid., s. 225.

²⁸ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 18., (5. opr.) vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2009, Lukáš, 15, 4-7.

jedním hříšníkem, který činí pokání, než nad devadesáti devíti spravedlivými, kteří pokání nepotřebují."

Tímto podobenstvím Kristus odpovídá pokrytcům, kteří ho obvinili z vítání hříšníků. "*La pecorella smarrita*" vlastně symbolizuje člověka, který pochybil, který má ale možnost kát se, aby mu bylo odpuštěno. Nacházíme zde velmi podobnou parabolou se slitováním, které je vyjádřeno výrazem "*figliol prodigo*". Do češtiny překládáme "*marnotratný syn*" a odkazuje se na děti, které opustily rodinu pro špatné úmysly nebo se rozhodly pro špatný život a po návratu domů by jim mělo být odpuštěno. V dnešní době se používá spíše v situaci, kdy se výraz "*figliol prodigo*" vysloví spíše žertovným tónem o dítěti, které lituje toho, co udělalo. Což znamená, že "*pecorella smarrita*"²⁹ a "*figliol prodigo*"³⁰ mohou být považovány za synonyma. V češtině nacházíme ekvivalent "*ztracená ovečka*", ale i "*zbloudilá ovečka*". I v českém pojetí tuto frázi vysvětlujeme dvěma způsoby, buď hovoříme o hříšníkovi nebo pomýleném člověku, který prozřel, nebo o dlouho hledaném člověku, který se najednou objevil.

3.2.2 Pranostiky ve frazeologických jednotkách s motivem rostlin

Větší část frazeologických jednotek s motivem rostlin nebo plodů je úzce propojena s ročním obdobím a pranostikami.

Nacházíme v nich odkaz na zkušenost, která je předávána z generace na generaci. V pranostikách objevujeme vnímavost a spjatost člověka s přírodou, která se v dnešní době, v důsledku soustředění populace ve městech, spíše vytrácí. Pochopení a propojení s přírodou, vnímání střídajících se ročních období vedlo k předpovídání počasí a meteorologických úkazů, a to se projevilo ve vzniku pranostik. Vnímáme je jako stále platnou pravdu, která se dochovala až do dnešních dnů.

Mnohá z přísloví jsou spojena s křesťanstvím, s odkazem na konkrétní svaté. Tato přísloví, nebo spíše pranostiky, připadají na konkrétní den a zároveň se vztahují k ročnímu období a k činnosti, která je s ním pevně spjata.

"Per San Francesco, entra l'olio nell'oliva" (4. října)

"Per San Lorenzo, la noce è fatta" (10. srpna)

²⁹ PITTÀNO, Giuseppe. *Frase fatta capo ha*. Bologna: Zanichelli, 1992, s. 225-226.

³⁰ Ibid., s. 158.

Většina z nich má rýmovanou formu.

"Per San Giacomo e Sant'Anna, entra l'anima nella castagna" (25. a 26. července)

"Per San Lorenzo, la noce è fatta" (10. srpna)

"Per San Martino, cadon le foglie e si spilla il vino" (11. listopadu)

"Per San Paolino, c'è il grano e manca il vino" (22. července)

"Per San Pellegrino, la castagna è come un lupino" (2. srpna)

"Per Sant'Anna entra l'anima nella castagna" (26. července)

"Per Sant'Urbano, il frumento è fatto grano" (25. května)

"Per Santa Maddalena la noce è già piena" (22. června)

Příslloví, která jsou spojena se jmény svatých, odkazují vždy na určitý den³¹, kdy konkrétní svatý slaví svůj svátek, který můžeme najít v kalendáři.³² Nenašla jsem žádné jiné přísloví, které by připadlo na určitý den, aniž by v něm nebyl odkaz na jednoho ze svatých.

Pranostiky ve formě frazeologických jednotek jsou dobrým důkazem, jak se naši předci i bez moderní meteorologie řídili pouze počasím a ročním obdobím. Tyto pranostiky se převážně vztahují na období setby, klíčení, zrání a sklizně.

V italštině se vyskytuje mnoho přísloví a pranostik odkazujících na konkrétní měsíce. Odlišují se region od regionu i svojí dialektickou podobou. Každý měsíc symbolizuje určitou charakteristickou vlastnost. I když tato práce pojednává o rostlinách, je zajímavé zmínit některé italské frazeologické jednotky s motivem počasí, z nichž vyplynulo, že pro jaro je z meteorologického hlediska typickým indikátorem déšť. V březnu a květnu je déšť špatným znamením, zatímco v dubnu je velmi žádoucí, a to kvůli dobré úrodě. Pro léto je charakteristické slunce a jeho silný žár, který je spojován především s červencem. Déšť v létě může být pomocníkem, ale i tím, kdo úrodu zničí. Pranostiky spojené s podzimem jsou velmi důležité pro předpověď počasí na další rok. Velkou roli v něm hraje měsíc, který se často vyskytuje v září. Pro zimu jsou typická přísloví s obavami z tuhé zimy a ničivého deště.

³¹ Uvedená data se vztahují k italskému kalendáři.

³² SCHWAMMENTHAL, Riccardo, STRANIERO, Michele L., *Dizionario dei proverbi italiani e dialettali*. Milano: Rizzoli, 2005.

Proverbi per mese. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z:

<<http://www.homolaicus.com/scienza/calendario1600-2200/hypertext/proverbi.htm>>.

Pro příklad uvedeme a vysvětlíme několik pranostik a zbylé pranostiky rozdělíme podle měsíců a ročního období.

Pranostika "*Chi vuole un buon agliaio, lo ponga di gennaio*" (v češtině "Kdo chce dobrý česnek mít, zasadí ho v lednu") je doporučením pro ty, kteří chtějí mít dobrý česnek, aby ho zasadili již v lednu.

V únorové pranostice "*Per San Valentino fiorisce lo spino*" ("Na svatého Valentýna kvete trní") se praví, že pokud bude dobré počasí, i živý plot rozkvetne.

Pro březen je typické přísloví "*Una rosa non fa primavera*" ("Jedna růže jaro nedělá"). Je synonymem k přísloví "*Una rondine non fa primavera*", které je asi jedno z nejstarších přísloví, známé již od dob Aristotela a je citováno v díle Danta Alighieriho "Convivio".³³ Obě dvě přísloví mají stejný význam, a to ten, že i když rozkvetne první růže nebo přiletí první vlaštovka, neznamená to, že jaro už začíná. "*Una rondine non fa primavera*" má přenesený význam, a to ten, že na základě jediného případu, zkušenosti nebo názoru nelze dělat obecný závěr.

Dubnová pranostika "*Se piove a Pasqua, più uva che frasca*" ("Když prší na Velikonoce, bude více hroznů než listů") říká že, jestliže na Velikonoce bude pršet, vinná réva bude více rodit. Což znamená, že v dubnu je pro úrodu déšť žádoucí.

Z květnové pranostiky "*Di maggio, ciliegie per assaggio; di giugno, ciliegie a pugno*" ("V květnu třešně k ochutnání, v červnu k puknutí"), která se vztahuje i k červnu, je zřejmé, že pokud se třešně budou moct ochutnat již v květnu, v červnu budou dostatečně zralé.

Červencová pranostika "*Se il grappolo è serrato il vino è assicurato*" ("Jestliže je hrozen uzavřen / zatažen, víno je zaručené") popisuje jak by měl vypadat v tomto období hrozen, aby byla dobrá úroda a následně i dobré víno.

V srpnové pranostice "*Per l'Assunta, l'oliva è unta*" ("Na nebevzetí Panny Marie, oliva je plná oleje"), která připadá na konkrétní den, a to 15. srpna, kdy se slaví Nanebevzetí Panny Marie, by oliva měla mít již svůj tvar a uvnitř by se měl už pomalu vytvářet olej.

³³ Alighieri, D., Convivio, Capitolo IX. 9. E non ha contradizione perché alcuno litterato sia di quelli; chè, sì come dice il mio maestro Aristotile nel primo de l'Etica, «una rondine non fa primavera». È adunque manifesto che lo volgare darà cosa utile, e lo latino non l'averebbe data.

Jedna z nejčtenějších pranostik měsíce září *"In settembre, l'uva è matura e il fico pende"* ("V září hrozny zralé a fik visí") se odkazuje na hrozny a fiky, které jsou hlavními plody a jsou právě v tomto měsíci v období zrání.

Říjnová pranostika *"Vento d'ottobre grida come l'orco e fa cascar la ghianda che fa ingrassare il porco"* ("Říjnový vítr křičí jako obr a shazuje žaludy, po kterých tloustnou prasata") upozorňuje na silný vítr, který srovnává se silou obra a který by mohl zničit úrodu.

Na listopad připadá pranostika *"Per San Martino, cadon le foglie e si spilla il vino"* ("Na svatého Martina, padá listí a rozlévá se víno"). Během listopadu opadá již listí ze stromů a člověk může po sklizni vychutnávat úrodu, včetně dobrého vína.

Prosincová pranostika *"Dicembre nevoso, anno fruttuoso"* ("Zasněžený prosinec, plodný rok") předpovídá, že pokud v prosinci napadne sníh, následující rok bude plodný.

DĚLENÍ PRANOSTIK PODLE MĚSÍCŮ

LEDEN / GENNAIO

"Chi vuole un buon agliaio, lo ponga di gennaio"

"Di Befana, la rapa è vana" (6. ledna)

"Erba di gennaio, chiudi il granaio"

"Luna di grappoli a gennaio, luna di racimoli a febbraio"

"Quando gennaio mette erba, se hai grano tu lo serba"

"Quando la rapa fiorisce di gennaio, villan serba il pagliaio"

"Se non piove per San Feliciano, vale più il sacco che il grano" (24. ledna)

"Se vedi l'erba in gennaio, chiudi il tuo grano nel granaio"

ÚNOR / FEBBRAIO

"Chi vuole un buon erbaio, lo semini di febbraio"

"Erba di febbraio, tradisce il pecoraio"

"Febbraio è ricco d'erba"

"Luna di grappoli a gennaio, luna di racimoli a febbraio"

BŘEZEN / MARZO

"La canapa per l'Annunziata, o seminata o nata" (25. března)

"La luna marzolina, fa nascer l'insalatina"

"Quando marzo va secco, il gran fa cesto e il lin capecchio"

"Una rosa non fa primavera"

DUBEN / APRILE

"Aprile ha il fiore e maggio n'ha l'onore"

"Aprile fa il fiore e maggio gli dà il colore"

"Broccoli e predicatori, dopo Pasqua non son più buoni"

"Chi pon cavolo in aprile, tutto l'anno se ne ride"

"Quando San Giorgio, semina l'orzo" (23. dubna)

"Se piove a Pasqua, più uva che frasca"

"Se piove il dì di San Giorgio carestia di fichi" (23. dubna)

"Vite in april potata, ha mai la sete al vignaiol levata"

KVĚTEN / MAGGIO

"Di maggio, ciliegie per assaggio; di giugno, ciliegie a pugno"

"Di maggio, gratissimo erbaggio"

"Fra maggio e giugno nasce un buon fungo"

"Il lino per San Bernardino, vuol fiorire alto e piccino" (20. května)

"Maggio ortolano, molta (assai) paglia e poco grano"

"Per l'Ascensione, una spiga per cantone" (12. května)

"Per Sant'Urbano, il frumento è fatto grano" (25. května)

"Quando maggio va ortolano, vale più il sacco che non il grano"

"Se piove i primi di maggio, noci e fichi faranno buon viaggio"

"Tutto maggio si lega la vite; se maggio non è assai lungo, se ne lega anche di giugno"

ČERVEN / GIUGNO

"A San Vito, le ciliegie hanno marito" (15. června)

"Fra maggio e giugno nasce un buon fungo"

"La notte di San Giovanni entra il mosto nel chicco" (24. června)

"Per San Barnabà, l'uva viene e il fiore va" (11. června)

"Per San Paolino, c'è il grano e manca il vino" (22. června)

"Per San Paolino, ciliegie a quattrino" (22. června)

"Quando piove il giorno di San Vito, il raccolto dell'uva è finito" (15. června)

"Se piove per San Barnabà l'uva bianca se ne va se piove mattina e sera se ne va la bianca e la nera" (11. června)

"Tutto maggio si lega la vite; se maggio non è assai lungo, se ne lega anche di giugno"

ČERVENEC / LUGLIO

"Chi vuole un buon rapuglio, lo semini di luglio"

"Di luglio, ogni noce fa gheriglio"

"Fino a Santa Margherita, il grano cresce nella bica" (20. července)

"Luglio fatica a segare le bionde spighe"

"Luglio poltrone, porta la zucca col melone"

"Per San Giacomo e Sant'Anna, entra l'anima nella castagna" (25. a 26. července)

"Per Sant'Anna entra l'anima nella castagna" (26. července)

"Per Santa Maddalena la noce è già piena" (22. července)

"Per Santa Maddalena se la nocciola è piena, se il fico ben maturo, il grano abbondante e duro, e il grappolo serrato, il vino è assicurato" (22. července)

"Per Santa Maddalena si taglia l'avena" (22. července)

"Per Santa Maria Maddalena, la noce è piena; finita o da finire, i ragazzi la vogliono aprire"

"Se a San Giacomo il tetto è bagnato, delle ghiande il porco è privato" (25. července)

SRPEN / AGOSTO

"Acqua d'agosto rinfresca il bosco"

"Agosto ci matura il grano e il mosto"

"Acqua d'agosto dà castagne e mosto"

"D'agosto, l'uva fa il mosto"

"D'olive, castagne e ghianda, d'agosto ne dimanda"

"Fango di maggio, spighe d'agosto"

"Fino alla Vergine Annunziata, ogni erba fa insalata" (15. srpna)

"Per l'Assunta, l'oliva è unta" (15. srpna)

"Per San Lorenzo, la noce è fatta" (10. srpna)

"Per San Lorenzo la noce si spacca nel mezzo" (10. srpna)

"Per San Pellegrino, la castagna è come un lupino" (2. srpna)

"Se vuoi la buona rapa, per Santa Maria sia nata" (15. srpna)

ZAŘÍ / SETTEMBRE

"Brache di tela e meloni, di settembre non son più buoni"

"Di settembre, l'uva rende e il fico pende"

"In settembre, l'uva è matura e il fico pende"

"Per San Michele, l'uva è come il miele" (29. září)

"Un settembre caldo e asciutto, maturare fa ogni frutto"

"Settembre, l'uva è fatta e il fico pende"

ŘÍJEN / OTTOBRE

"Per San Francesco, entra l'olio nell'oliva" (4. října)

"Per Santa Reparata, ogni oliva è inoliata" (8. října)

"Vento d'ottobre grida come l'orco e fa cascar la ghianda che fa ingrassare il porco"

LISTOPAD / NOVEMBRE

"Per l'Ognissanti, siano i grani seminati e i frutti rincasati" (1. listopadu)

"Per San Martino, cadon le foglie e si spilla il vino" (11. listopadu)

"Per San Frediano, c'è il vino e manca il grano" (18. listopadu)

PROSINEC / DICEMBRE

"Chi vuole l'aglio grosso, per Natale lo metta a posto"

"Dicembre imbacuccato, grano (raccolto) assicurato"

"Dicembre nevoso, anno fruttuoso"

"Le olive cominciano a far olio quando hanno avuto la novena di Natale"

"Se a Natale poca lana, molto grano e poca pula"

3.3 Pohled na frazeologické jednotky dle míry ekvivalence a četnosti

Při excerpci frazeologických jednotek jsme vycházeli z *Dizionario dei proverbi italiani e dialettali* od autorů Riccarda Schwamenthala a Michaela L. Straniera (Milano, 2005), *Frase fatta capo ha - Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni* od Giuseppea Pittàna z nakladatelství Zanichelli (Bologna, 1996) a *Dizionario dei proverbi italiani (Raccolta di proverbi toscani)* od Giuseppea Giustih (Milano, 1956). České ekvivalenty převážně pocházejí z díla Evy Mrhačové *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice* (Ostrava, 1999) a od Františka Čermáka ze čtyřdílného *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (Praha, 1983, 1988, 1994).

Je nemožné uvést všechny frazeologické jednotky, a proto jsme vytvořili základní soubor se 303 frazeologickými jednotkami. Jeden se 157 jednotkami s motivem zvířete a druhý se 146 jednotkami s motivem rostlin. U frazeologických jednotek s motivem rostlinstva jsme se zaměřili i na některé plody, a to z důvodu komplexnějšího přístupu. Oba soubory jsou součástí přílohy.

Následné dvě tabulky podle motivu budou rozděleny dle pořadí četnosti, názvu zvířete nebo rostliny v italštině, dále následuje překlad do českého jazyka a počet frazeologických jednotek u jednotlivých motivů.

Tabulka 1: Motiv zvířete v italských frazeologických jednotkách

Pořadí	Název zvířete v italštině	Název zvířete v češtině	Celkový počet jednotek
1.	cane	pes	26
2.	gallina / gallo	slepice / kohout	18
3.	gatta / gatto	kočka / kocour	17
4.	cavallo	kůň	15
5.	pecora	ovce	15
6.	asino	osel	13
7.	lupo	vlk	13
8.	pesce	ryba	8
9.	porco	prase	7
10.	bue	vůl	7
11.	ape	včela	3
12.	merla	kos	3
13.	puledro	hříbě	2
14.	topo	myš	2
15.	corvo	havran	2
16.	vacca	kráva	2
17.	uccello	pták	2

18.	bestia	zvíře / dobytek	2
19.	capra / capretti	koza / kůzlátko	2
20.	mosca	moucha	2
21.	agnello	jehně	2
22.	vitello	tele	1
23.	aquila	orel	1
24.	bove	vůl	1
25.	rondine	vlašťovka	1
26.	pollo	kuře	1
27.	mulo	mezek (osel)	1
28.	ragno	pavouk	1
29.	volpe	liška	1
30.	gambero	mořský rak (garnát)	1
31.	pescecane	žralok	1
32.	sardina	sardinka	1
33.	balena	velryba	1
34.	leone	lev	1
35.	lepre	zajíc	1
36.	quaglia	křepelka	1
37.	oca	husa	1
38.	tordo	drozd	1
39.	chiocciola	hlemýžď	1
40.	baco	červ	1
41.	civetta	sova	1
42.	beccaccino	bekasina	1
43.	papero	house	1
44.	maiale	prase / vepř	1
45.	cucù	kukačka	1
46.	pollame	drůbež	1

Z tabulky 1 vyplývá, že nejfrekventovanější ve frazeologických jednotkách jsou domácí zvířata.

Tabulka 2: Motiv rostlin v italských frazeologických jednotkách

Pořadí	Název rostliny v italštině	Název rostliny v češtině	Celkový počet jednotek
1.	grano	obilí / pšenice	24
2.	noce	ořech	15
3.	frutto	plod / ovoce	13
4.	erba	tráva / bylina	11
5.	uva	hrozen	11
6.	fico	řík	10
7.	oliva	oliva	10
8.	rapa	řepa	6
9.	albero	strom	6

10.	castagna	kaštan	6
11.	fiore	květ	4
12.	pera	hruška	4
13.	melone	meloun	4
14.	ghianda	žalud	4
15.	rosa	růže	4
16.	ciliegia	třešně	3
17.	spiga	klas	3
18.	pianta	rostlina	3
19.	aglio	česnek	2
20.	lino	len	2
21.	zucca	dýně	2
22.	insalata	salát	2
23.	fagiolo	fazole	2
24.	vite	vinná réva	2
25.	grappolo	hrozen	2
26.	canapa	konopí	1
27.	cavolo	zelí	1
28.	fava	bob	1
29.	mela	jablko	1
30.	grappolo	hrozen	1
31.	pampino	list révy	1
32.	chicco	zrnko	1
33.	foglia	list	1
34.	broccolo	brokolice	1
35.	avena	oves	1
36.	cavolfiore	květák	1
37.	orzo	ječmen	1
38.	salvia	šalvěj	1
39.	pula	pleva	1
40.	granturco	kukuřice	1
41.	segale	žito	1
42.	seme	semeno	1
43.	pesca	broskev	1
44.	sambuco	černý bez	1
45.	cicerchia	hrachor / cizrna	1
46.	bosco	les	1

Z tabulky 2 vyplývá, že nejfrekventovanější frazeologické jednotky jsou zastoupeny rostlinami, které jsou potřeba pro obživu.

V následující kapitole budou shrnuty jednotlivé nejfrekventovanější frazeologické jednotky týkající se tří zvířat a tří rostlin. Příklady frazeologických jednotek jsme určovali podle míry ekvivalence.³⁴ Vlastností ekvivalentnosti je shoda po významové a strukturální stránce frazeologické jednotky. Využíváme ji především při srovnávání frazeologických jednotek mezi dvěma jazyky. Porovnááme stejné nebo odlišné prvky z hlediska úplné a částečné ekvivalentnosti, frazeologické analogie a neekvivalentní frazeologické jednotky. Nejprve jsme uvedli frazeologickou jednotku v italském jazyce, následně převedli do českého jazyka, uvedli český ekvivalent, určili ekvivalentnost a vysvětlili význam.

Při určování budeme postupovat podle schématu:

Italská frazeologická jednotka

Česká frazeologická jednotka

- míra ekvivalence

- význam

Příklad:

"Andare a letto con le galline"

Chodit spát se slepicemi.

- úplná ekvivalence

- stejný význam - chodit spát velmi brzy

³⁴ Viz 2.8.10.

3.3.1 Zvířata ve frazeologických jednotkách

V této části se budeme věnovat prvním třem nejfrekventovanějším zvířatům a jejich vlastnostem. Následně uvedeme frazeologickou jednotku, kterou do závorky převedeme do českého jazyka a budeme se snažit nalézt český ekvivalent a určit ekvivalenci.

CANE / PES

Vztah mezi psem a člověkem se prolíná staletími. Již v dávné historii je pes považován za průvodce člověka. Člověk a pes jsou propojeni určitým partnerstvím, které se mezi nimi vytvořilo. Plní úlohu nejenom velkého pomocníka, ale především společníka a přítele. Motiv psa nacházíme v náboženství mnoha kultur v podobě legend nebo bájí.

Pes byl a je součástí každodenního života člověka. Pro člověka symbolizuje dobré vlastnosti, především oddanost a věrnost.

"Il cane é l'amico dell'uomo." (Pes, největší přítel člověka.)

"Can che abbia, non morde." (Pes, který štěká, nekouše.)

Ne vždy byl pes považován za nejlepšího přítele nebo pomocníka. V některých případech je pes zatracován nebo figuruje v hanlivých přirovnáních. Tento názor pochází ze středověku, kdy společnost byla ovlivněna biblickým výkladem a psa chápala jako stvoření nečisté, opovrženímhodné, jako symbol špatnosti a bezbožnosti. V lepším případě byl vykreslován jako nepatrný a bezvýznamný tvor, který nezasluhuje větší pozornost a je pouze trpěn.

"lavorare come un cane" (pracovat jako pes)

"tempo da cani" (psí počasí)

"vivere da cani" (život je pes)

"fa un freddo cane" (zima jako v psinci)

U frazeologických jednotek s motivem "psa" bychom v obou jazycích našli mnoho shodných ekvivalentů.

"Non incontrare un cane"

Tady chćípнул pes. / Nebyla tam ani noha.

- částečná ekvivalence; stejný počet komponentů; rozdílnost ve slovese a slovním druhu
- rozdílný význam - v italském jazyce má význam - s nikým se nesetkat a v českém jazyce se jedná o místo, kde je nuda, kde nikdo není, kam nikdo nechodí

"Lavorare come un cane"

Dřít se jako mezek.

- poměrná ekvivalence; stejný počet komponentů; rozdílnost ve slovese a klíčovém prvku
- stejný význam - těžce pracovat

"Mangiare da cane"

Ani pes by to nežral.

- částečná ekvivalence; rozdílný počet komponentů; rozdílná struktura
- stejný obsahový význam - velmi špatné nebo nechutné jídlo

"Vivere da cani"

Život je pes. Život pod psa.

- částečná ekvivalence; stejný počet komponentů; rozdílná struktura
- stejný význam - žít v bídě, špatné podmínky pro život

"Trattare qualcuno da cane"

Zacházet / jednat s někým jako se psem.

- úplná ekvivalence; stejný počet komponentů
- stejný význam - chovat se k někomu velmi špatně, ponižovat ho, chovat se k někomu panovačně

Stejný význam má i tato frazeologická jednotka:

"Trattare qualcuno come un cane"

"Essere solo come un cane"

Být opuštěný jako pes. / Být jako kůl v plotě.

- úplná ekvivalence; stejný počet komponentů
- stejný obsahový význam - být opuštěn, sám, bez přátel, bez rodiny

"Sentirsi come un cane bastonato"

Cítit se jak spráskaný pes.

- částečná ekvivalence; stejný počet komponentů
- stejný význam - v italském jazyce má význam - cítit se sklíčeně, deprivovaně, sklesle a v českém jazyce být velmi unavený, vyčerpaný dlouhou námahou

"Morire come un cane"

Chcípnout jako opuštěný (prašivý) pes.

- částečná ekvivalence; odlišný počet komponentů
- stejný význam - zemřít bez přítomnosti kohokoli

"Seguire qualcuno come un cane"

Chodit za někým jako pejsek.

- částečná ekvivalence; odlišný počet komponentů
- stejný význam - někoho všude s poslušností a oddaností následovat

"Voler raddrizzare le gambe ai cani"

Chytat vítr do čepice. / Sisyfovská práce.

- analogie; odlišný počet komponentů; rozdílná struktura
- stejný význam - dělat zbytečnou práci

"Menare il can per l`aia"

Chodit kolem horké kaše.

- analogie; odlišný počet komponentů; rozdílná struktura
- stejný význam - nejit přímo k věci, k jádru problému, dělat okolky

"Sembrare cane e gatto"

Jsou na sebe jako pes a kočka. / Mají se rádi jako pes a kočka.

- částečná ekvivalence; odlišný počet komponentů; rozdílná struktura
- stejný význam - nevycházet mezi sebou; Lidé, kteří mají rozdílnou povahu a chovají se k sobě nesnášenlivě.

GALLINA - GALLO / SLEPICE - KOHOUT

Slepice patří mezi domácí zvířata, jejichž domestikace proběhla již před naším letopočtem. Začaly se chovat především pro vejce a maso. Později se slepice a kohouti chovali v parcích jako okrasná zvěř. První domestikovaní kohouti se pravděpodobně chovali hlavně pro kohoutí zápasy. Slepice je tvor, které slouží k mnoha účelům. Chová se nejenom kvůli potravě, ale i kvůli peří, jako domácí mazlíček, z okrasného důvodu nebo z náboženské motivace. Kohout symbolizuje počátek dne. Vyznačuje se bojovností, zbrklostí, agresivností, ale i ješitností. Slepici jsou přisuzovány spíše negativní vlastnosti spojené s hloupostí.

Nevětné frazeologické jednotky s motivem "slepice" mají v obou jazycích mnoho společných prvků i význam.

"cervello di gallina" (slepičí mozeček) být velmi hloupý, omezený

"gallina dalle uova d'oro" (zlatonosná slepice)

"vecchia gallina" (stará slepice)

"zampe di gallina" (slepičí pracky) znamenají vrásky kolem očí nebo mít špatný rukopis

"fare il gallo" (dělat kohouta / čepýřit se jako kohout)

U větných frazeologických jednotek s motivem "slepice" byla přítomna úplná i částečná ekvivalence, analogie a některé jednotky byly bez ekvivalence. Italské i české frazeologické jednotky vykazují podobnost. I přestože mají jinou strukturu a mnohdy i odlišné slovní druhy, mají stejný význam. Tyto varianty jsou pro porovnání taktéž uvedeny.

"Andare a letto con le galline"

Chodit spát se slepicemi.

- úplná ekvivalence

- stejný význam - chodit spát velmi brzy

"La gallina dalle uova d'oro"

Slepice, která snáší zlatá vejce. / Zlatonosná slepice.

- částečná ekvivalence; rozdílný počet a druh komponentů; rozdílná skladba
- stejný význam - hovoříme o někom nebo o něčem přinášejícím velké bohatství nebo užitek

"In casa non c'è pace, quando gallina canta e gallo tace."

Být pod pantoflem.

- analogie
- stejný význam - když žena komanduje / velí manželovi

"La gallina nera fa l'uovo bianco"

I černá slepice snáší bílá vejce.

- úplná ekvivalence
- stejný význam - nesoudit lidi podle vzhledu, který může být zavádějící (v kladném i záporném smyslu), ale podle skutků

Stejný význam mají i tyto frazeologické jednotky:

"La vacca nera fa il latte bianco"

"Abito non fa il monaco"

"Gallina che canta ha fatto l'uovo"

Potrefená husa se vždycky ozve. / Potrefená husa nejvíc kejhá.

- částečná ekvivalence; rozdílný druh komponentů; rozdílná skladba
- stejný význam - pravý viník nebo ten, koho se to týká, se nakonec vždy prozradí

Stejný význam mají i tyto frazeologické jednotky:

"Se la gallina tacesse, nessuno saprebbe che ha fatto l'uova"

"La prima gallina che canta, ha fatto l'uovo"

"Chi si scusa, si accusa"

"Gallina che non razzola ha già razzolato"

- bez ekvivalentu
- význam - něco odmítat

Stejný význam mají i tyto frazeologické jednotky:

"Gallina che non becca vuol dire che ha beccato"

"Chi non mangia a desco ha mangiato di fresco"

"Chi non mangiaha già mangiato"

"Gallina vecchia fa buon brodo"

Zrát jako víno. / Čím starší, tím lepší.

- analogie

- význam - zkušenost je k nezaplacení

Stejný význam má i tato frazeologická jednotka:

"Gallina mugellese, ha cent`anni e mostra un mese"

"Gallina pelata non fa l'uovo."

- bez ekvivalentu

- význam - období, kdy slepice nesnášejí vejce, a to z toho důvodu, když je zima, jsou staré nebo mění peří

"La gallina che resta in casa sempre becca"

- bez ekvivalentu

- význam - dívka, která se chce vdávat

"Le galline fanno l'uova dal becco"

- bez ekvivalentu

- význam - podle toho, čím jsou slepice živeny, se určuje kvalita vajec; v přeneseném významu to znamená, že záleží na tom, jakou potravu přijímáme

"Il gallo prima di cantare, batte tre volte l'ale"

Mluví stříbro, mlčeti zlato. / Dvakrát měř a jednou řež.

- analogie

- stejný význam - pokud nechceme chybovat v tom, co řekneme; raději se třikrát rozmyslet než něco vyslovit

"Meglio un uovo oggi che una gallina domani"

Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše.

- analogie

- stejný význam - raději mít méně, ale jistotu nežli více, ale nejistého

GATTA - GATTO / KOČKA - KOCOUR

Kočka je domácím mazlíčkem, ale i tak zůstává nezkrocenou šelmou. Stejně jako pes hraje v životě člověka důležitou roli. Její vlastnosti a schopnosti inspirovaly mnohá přirovnání. Kočka je v českém prostředí obdivována pro svoji mrštnost, hbitost, oči, krásu, ale je i nositelem negativních vlastností, jako je například falešnost, lstivost, mlsnost, lísavost nebo její ostré drápy. Jsou jí přisuzovány i démonické vlastnosti. Pověřivý člověk, kterému přeběhne černá kočka přes cestu, věří, že mu kočka přinese smůlu. Působí tajuplným dojmem, z jejího výrazu lze vyčíst určité reakce, které jsou přisuzovány vychytralosti, lstivosti a úlisnosti. Tradice kočky v italském prostředí je chápána jinak než v českém. V italském prostředí jsou jí přisuzovány charakterové vlastnosti jako línost, přetvářka, chladnost, mazanost, pomalost, neohrabanost, nerozvážnost, ledabylost. Jak v italské, tak české kultuře je kočce přisuzována dlouhověkost a schopnost přežítí.

Nebylo nalezeno mnoho frazeologických jednotek, které by měly stejný ekvivalent i význam v obou dvou jazycích, což vychází z jiné kulturní tradice a odlišného chápání motivu kočky.

Italské nevětné frazeologické jednotky, které se v českém jazyce nevyskytují.

"fare la gatta morta" (dělat mrtvou kočku) ve významu maskování / skrývání svojí nečestnosti

"gatto di marmo" (mramorová kočka) ve významu "být studený jako čumák"

"gatto di piombo" (kočka z olova / olověná kočka) ve významu být pomalý, neohrabaný

České nevětné frazeologické jednotky, které se v italském jazyce nevyskytují.

"mít drápy jako kočka"

"být falešný jako kočka"

"být mlsný jako kočka"

Nevětné frazeologické jednotky se stejným ekvivalentem a významem v obou dvou jazycích.

"agile come un gatto" (být mrštný jako kočka) ve významu být schopen všude šplhat, skákat

"comprare la gatta nel sacco" (kupovat kočku / zajíce v pytli) ve významu nejisté koupě

"avere sette / nove vite come i gatti" (mít sedm / devět životů jako kočka)

"lavarsi come il gatto" (mýt se jako kočka) v italském významu umývat se ledabyle, v rychlosti naopak v českém pomalu a pečlivě

U větných frazeologických jednotek s motivem "kočky" byla přítomna spíše analogická ekvivalence.

"La gatta frettolosa fa i gattini ciechi"

Dvakrát měř, jednou řež. / Práce kvapná, máalo platná.

- analogie

- stejný význam - je lepší věc pořádně zvážit, než ji dělat ve spěchu

"Non dire gatto se non ce l'hai nel sacco"

Neříkej hop, dokud nepřeskočíš.

- analogie

- stejný význam - nedělat předčasné závěry

"Quando il gatto non c'è i topi ballano"

Když kocour není doma, myši mají bál.

- úplná ekvivalence

- stejný význam - není-li nadřizený přítomen, každý si dělá, co chce

"Tanto va la gatta al lardo che ci lascia lo zampino"

Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne!

- analogie

- podobný význam - v italském jazyce má význam - Člověk, který se vědomě pouští do zakázaných aktivit, musí počítat s rizikem. V českém jazyce - opakovaně dělat určitou věc tak dlouho, až se může vymstít.

"Fare come il gatto che si morde la coda"

Být v bludném kruhu. Chodit pořád dokola.

- analogie

- stejný význam - znamená zbytečné úsilí; nemít východisko z určité situace

"Di notte tutti i gatti sono bigi"

Potmě každá kočka černá.

- částečná ekvivalence; odlišný počet komponentů; v češtině absence slovesa

- stejný význam - za určitých podmínek je obtížné rozlišit pravé od falešného, krásné od ošklivého

"Cadere sempre in piedi come i gatti"

Život jako kočka. (Mít sedm/devět životů jako kočka)

- analogie

- stejný význam - být odolný, všechno přežít

"Prendersi una gatta da pelare"

Je to tvrdý oříšek.

- analogie

- stejný význam - obtížný úkol, nepříjemná věc

"Qui gatta ci cova!"

Tady něco nehraje. To zavání podrazem. V tom něco vězí.

- analogie

- stejný význam - věc, která budí podezření.

3.3.2 Rostliny ve frazeologických jednotkách

V této části se budeme věnovat prvním třem nejfrekventovanějším rostlinám a jejich vlastnostem. Následně uvedeme frazeologickou jednotku, kterou převedeme do českého jazyka, a budeme se snažit nalézt český ekvivalent a určit ekvivalenci.

GRANO / OBILÍ

Obilí symbolizuje cyklus znovuzrození. Poté, co je zrnko zasazeno, po několik měsíců zůstává v zemi, jako by bylo mrtvé. Později začíná klíčit, obilí vyrůstá ze země a bývá spojováno s přechodem duše ze tmy na světlo, a proto se přirovnává k znovuzrození. Obilí je symbolem plodnosti a je spojováno s životním cyklem. Stejně tak je vázáno na bohatství a prosperitu. Symbolizuje příslib zdraví a dlouhověkost. Pro pěstitele je velice důležitá jeho dobrá úroda a dostatek. Jelikož pro setbu stačí jen zrnko, díky kterému se může rychle rozmnožovat, patří obilí pravděpodobně k nejvýznamnějším plodinám. Obilí se používalo i jako platební jednotka a v italském prostředí, kde je "grano" spojováno s penězi, platí dodnes. Ve farmacii nebo ve zlatnictví se používá jako minimální jednotka, která přibližně odpovídá váze jednoho zrnka obilí.

"Grano" má význam i jako "zrno / zrnko" a je často používáno při adjektivní derivaci.

"grano del rosario" (zrnka růžence) jedná se o malé kulaté části růžence

"grano di fiducia" (zrnko důvěry) do češtiny bychom přeložili jako "špetka důvěry"

"chicco di grano" (obilné zrnko)

"pepe in grani" (zrnitý pepř) nemletý pepř

Mezi nevětné frazeologické jednotky bychom zařadili:

"prendere con un grano di sale" (brát s rezervou)

U frazeologických jednotek s motivem "obilí" převažují pranostiky, které kvůli rozdílnému kulturnímu prostředí je těžké převádět do druhého jazyka, a z toho důvodu nebyly nalezeny české ekvivalenty. Pouze u dvou frazeologických jednotek byla nalezena analogie, a to

v případech, kdy se nejednalo o pranostiky. U jedné frazeologické jednotky jsme se setkali s různými variantami.

"Fino a San Martino sta meglio il grano al campo che al mulino."

- bez ekvivalentu

význam - setba by měla proběhnout do svátku svatého Martina, tj. do 11. listopadu

"Grano e corna vanno insieme."

- bez ekvivalentu

význam - když je obilí levné, dobytek je za dobrou cenu a naopak

"La segale nella polverina, il grano nella pantanina"

- bez ekvivalentu

- význam - žito potřebuje spíše jemnou sušší zeminu a pšenici vyhovují spíše mokřejší podloží

"Mangiare il grano in erba"

Stavět vzdušné zámky.

- analogie

- význam - plánovat si budoucnost, zejména z finančního hlediska na základě události, která se ještě nestala

"Ogni grano ha la sua semola"

Mít (nějaké) mouchy. / Každá mince má svůj rub a líc.

- analogie

- význam - každý člověk i věc má svoje chyby, nedostatky

Stejný význam mají i tato přísloví:

"Ogni grano ha la sua crusca"

"Non c'è rosa senza spine" Není růže bez trní.

"Marzo molle, grano per le zolle"

- bez ekvivalentu

význam - pokud je v březnu vlhké počasí, může dojít k poškození úrody, především obilí

"Maggio ortolano, molta paglia e poco grano"

- bez ekvivalentu

význam - v případě, že v květnu je deštivé počasí, většinou bývá špatná úroda

"Agosto ci matura il grano ed il mosto"

- bez ekvivalentu

- význam - v srpnu bývá velmi teplé období a dozrává veškerá úroda

"Quando il grano è nei campi, è di Dio e dei Santi"

- bez ekvivalentu

- význam - dokud je obilí na poli, je v rukou Boha a svatých, což znamená, že člověk nemůže úrodu ovlivnit

"Quando il grano ha la resta, non vuol acqua sulla testa"

- bez ekvivalentu

- význam - v době, kdy obilí vytvoří klasy, potřebuje teplé a suché období

"San Vincenzo chiaro, assai grano; scuro, pane nessuno"

- bez ekvivalentu

- význam - tato pranostika připadá na 5. dubna, kdy v Itálii slaví svátek svatý Vincent. V případě, že tento den je jasno, bude bohatá sklizeň, v případě, že tomu bude naopak, bude úroda špatná

"Se canta la Cicala di settembre, non comprare grano da vendere."

- bez ekvivalentu

význam - naznačuje dobrou úrodu, protože dlouho vydrželo dobré počasí, takže by zásoby obilí měly stačit

NOCE / OŘECH

Ořech evokuje svatou trojici. Tělo v podobě skořápky, ducha v podobě slupky a duše v podobě jádra. Ořech v sobě skrývá tajemství, které je chráněno před naším zrakem. Nejedná se pouze o ořech jako o plod, ale slovo "ořech" se používá i v přeneseném významu. V českém prostředí bychom mohli uvést slovo "oříšek", kterým pojmenováváme

psa. Stejně tak jako obilí se ořech používá jako jednotka hmotnosti, která odpovídá přibližně 25 gramům.

Adjektivní derivace se slovem "noce" je dobrým příkladem nevětné frazeologické jednotky, která se nemůže doslovně přeložit.

"noce del piede" (ořech nohy) v překladu se jedná o kotník

"noce di burro" (oříšek másla) ve významu měřicí jednotky, která se používá při vaření a odpovídá cca 25g másla

"noce di vitello" (telecí ořech) část telecího masa, získaná z vnitřní strany kýty

U frazeologických jednotek s motivem "ořech" taktéž převažují pranostiky, ke kterým nebyly nalezeny české ekvivalenty. U některých z nich se objevily různé varianty. U pěti frazeologických jednotek byla nalezena analogie, ale žádná částečná nebo úplná ekvivalence.

"Lasciarsi schiacciare le noci in capo"

Nechat na sobě dříví štípat. Dobrák od kosti.

- analogie

- význam - být hodný, pomáhat, vyjít vstříc okolí

"Lasciare le noci"

Vyrůst z dětských střevíčků.

- analogie

význam - období dospívání, kdy si děti přestávají už hrát

"Per Santa Croce, pane e noce."

- bez ekvivalentu

význam - tato pranostika připadá na 14. září, kdy jsou ořechy již zralé a mohou se sklízet

Stejný význam mají i tato přísloví:

"Santa Croce, pane e noce"

"Per Santa Croce, la corda è sul noce."

"Per Santa Croce, una pertica per noce"

"Una noce in un sacco non fa rumore"

V jednotě je síla.

- analogie

- význam - odkazuje se na jednotu, důležité je držet pohromadě, jedinec nic nezmůže

Stejný význam má i toto přísloví:

"Una noce sola non suona in un sacco"

"Donne, asini e noci, vogliono le mani atroci."

Malý dvůr a velký bič.

- analogie

- význam - ženy, oslové a ořechy potřebují pevnou ruku

"Ogni vento non scuote il noce."

Každý den nemůže být / není posvácení.

- analogie

- význam - ne vždy se vše povede

FRUTTO / PLOD

"Frutto" je v italském jazyce i prostředí vnímán nejenom jako plod, ale i jako ovoce. Je vázán na mnoho mýtů a legend. Symbolickou hodnotu má především jablko, které je po celém světě rozšířeno skrze biblický ráj a nevinnost, hruška symbolizuje sladkost, ořech ochranu. Fík má dvojí význam, na jednu stranu ho lze považovat za obraz plodnosti a blahobytu, ale taktéž i hříchu a chtíče. Slovo plod může též znamenat v přeneseném významu výsledek nějakého úsilí či tvůrčí činnosti ("Il libro è frutto di una collaborazione." Kniha je výsledkem spolupráce). Předmětem této části je ale nastínit "frutto" spíše jako plod. V případě významu "ovoce" ho budeme chápat jako obecný název.

Frazeologické jednotky s motivem "frutto" mají v nevětných jednotkách více variant. Některé z nich mají identický význam a některé bychom mohli nazvat synonymy. Určitá část dokazuje kulturně frazeologickou odlišnost mezi jazyky.

"essere alla frutta" (být vyšřavený) znamená být na konci něčeho nebo být finančně vyčerpán. Stejný význam mají i tyto frazeologické jednotky **"giungere alla frutta"** nebo **"arrivare alla frutta"**. Tyto jednotky mají i jiné obrazné významy: "mít zpoždění", "dostat se již k hotové věci", "příliš pozdě na to, aby z věci byl užitek, prospěch, výhoda".

"frutto della colpa" (plod hřichu) se většinou používá v žertovném smyslu, kdy se "ovocem hřichu" označuje dítě před svatbou. Jelikož italské prostředí je především katolické a kult rodiny je velice silný, není vhodné idiomy, jako je tento, používat lehkovážně. Můžeme se setkat i s variantou **"frutto dell'amore"** (plod lásky) a **"figlio della colpa"** (syn viny).

"frutto di stagione" (sezónní ovoce) událost nebo chování, které je typické pro určitou historickou událost nebo období. Používá se i v žertovném smyslu.

"frutti di mare" (mořské ovoce) mořské plody

"frutto proibito" (zakázané ovoce) dělat zakázané věci; odkazuje se na jablko hřichu

"mettere a frutto" (přinášet ovoce) snažit se zužitkovat příjmy nebo výhody, používá se ve spojitosti s penězi nebo zkušeností (**mettere a frutto la propria esperienza**)

"senza frutto" (bez plodu) znamená bez výsledku

Ve spojení **"Far fruttare i propri soldi"** (Nechat vydělávat vlastní peníze.) se setkáváme se slovesem "fruttare" (plodit ovoce) ve významu "přinášet zisk".

U frazeologických jednotek s motivem "frutto" taktéž převažují pranostiky, ke kterým nebyly nalezeny české ekvivalenty. U některých frazeologických jednotek se objevily různé varianty. U dvou frazeologických jednotek byla nalezena analogie.

"Albero che non fa frutto, taglia taglia."

- bez ekvivalentu

- význam - je zbytečně vkládat energii do věcí, které nemají smysl

"Cogliere il frutto quando è maturo"

Na správném místě ve správný čas.

- analogie

- význam - umět zareagovat ve správnou chvíli, umět využít správné situace / příležitosti

"Dal frutto si conosce l'albero."

Podle nosa poznáš kosa.

- analogie

- význam - podle vzhledu, podle toho jak člověk působí, jak se chová, je možné odhadnout i povahu

Stejný význam má i tato frazeologická jednotka:

"La pianta si conosce dal frutto" Podle stébla se uhodne klas.

"Dare buoni frutti"

Vydat ze sebe to nejlepší.

- analogie

- význam - dávat dobré výsledky za účelem získání těch nejlepších výsledků

Setkáváme se i s opačnou variantou *"Dare cattivi frutti"*, která má opačný význam.

"Ogni frutto vuole la sua stagione"

Ve správný čas na správném místě.

- analogie

význam - každá věc (plod) má svůj správný čas

"Più presto, se ami più legno; più tardi se ami più frutto"

- bez ekvivalentu

- význam - týká se prořezávání vinné révy. Dřívějším prořezáváním se posílí rostlina, pozdější prospívá plodům

"Un settembre caldo e asciutto, maturare fa ogni frutto"

- bez ekvivalentu

- význam - pokud je suché září, i úroda bude dobrá

"Terra nera dà buon frutto, terra bianca guasta tutto"

- bez ekvivalentu

- význam - pokud neprší, je špatná úroda

Stejný význam má i tato frazeologická jednotka:

"Terra magra fa buon frutto."

3.4 Lexikologické hledisko

Z konstrukčního hlediska jsou frazeologické jednotky velmi zajímavé. Mají mnoho typů spojení a větných konstrukcí. Vycházím z třídění uvedeného v *Příruční mluvnici češtiny*. Ve formálně strukturním dělení se zaměřím na stavební vlastnost frazeologismů, zda mají formu věty nebo nikoliv.³⁵

Příklady opět rozdělím do dvou skupin, u nevětných frazeologických jednotek se budu věnovat zvířecímu motivu a u větných rostlinnému. Skupin a variant je mnoho, ale jelikož předmětem mé práce není výhradně strukturní členění, uvádím zde pouze několik základních příkladů.

3.4.1 Nevětné frazeologické jednotky

Tento typ je podobný volným slovním spojením. Zapojují se do věty až ve vhodném kontextu. Podle potřeby jsou formovány z gramatického hlediska. Skupina nevětných frazémů je velmi početná. Tyto nevětné frazémy jsou děleny do 5 základních strukturních typů:

I. Slovesná funkce, obsahující sloveso.

II. S funkcí jména nominativu, vzniklé kombinací adjektiva a substantiva a naopak.

III. S funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací substantiv.

IV. S funkcí adverbialní, vzniklé kombinací substantiva a adjektiva, případně několika substantiv v jiných pádech než v nominativu.

V. Frazémy z neautosémantických komponentů.

³⁵ GREPL, Miroslav a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 71

SLOVESNÁ FUNKCE

Nejpočetnější skupinu představují frazeologické jednotky se slovesnou funkcí. Tento typ obsahuje sloveso a další jeden nebo více prvků. Mezi slovesa, která mají nejvyšší frekvenci, patří pomocná slovesa "*essere*" (být), "*avere*" (mít) a sloveso "*fare*" (dělat).

Skupina se **dvoučlennou strukturou** tvořenou slovesem a podstatným jménem:

"contare le pecore" (počítat ovce)

"essere una civetta" (být sova)

"fare il pappagallo" (dělat papouška)

"fare la scimmia" (dělat opici)

Do skupiny se **třemi členy**, kterou tvoří kombinace slovesa, předložky a podstatného jména, bychom mohli zařadit například:

"andare in bestia" (vztekat se / zuřit)

"essere a cavallo" (být na koni)

Skupina, opět se třemi členy, tentokrát tvořená slovesem, podstatným jménem a přídavným jménem.

"essere una pecorella smarrita" (být ztracená ovečka)

"fare la gatta morta" (dělat mrtvou kočku)

Trojčlenná skupina obsahující sloveso, číslovku a podstatné jméno.

"essere quattro gatti" (být čtyři kočky / zůstat sám / málo lidí / bylo jich pět a půl)

Skupina se **čtyřmi členy** obsahující sloveso, podstatné jméno, předložku a ještě jedno podstatné jméno.

"avere un cervello di gallina" (mít slepičí mozek)

"essere un agnello tra i lupi" (být beránkem mezi vlky)

"dare le perle ai porci" (dávat / házet perly sviním)

"fare la figura del baccalà" (vypadat / chovat se jako treska / hloupě)

"versare le lacrime di coccodrillo" (prolévat krokodýlí slzy)

Kombinace **pěti členů** skládající se ze slovesa, předložky, podstatného jména, předložky a podstatného jména.

"andare a letto con le galline" (jít spát se slepicemi)

Šestičlenná skupina obsahující sloveso, předložku, člen, podstatné jméno, předložku, přídavné jméno, podstatné jméno.

"andare con il cavallo di San Francesco" (jet na koni svatého Františka)

NESLOVESNÁ FUNKCE

I tato skladba neslovesných frazeologických jednotek se skládá minimálně ze **dvou členů**.

Asi nejzákladnější je spojení předložky a podstatného jména.

"da cane" (pod psa)

"a cavallo" (na koni)

Další dvoučlenná skupina s adverbialní funkcí je skupina, která obsahuje podstatné jméno a přídavné jméno.

"bestia nera" (noční můra)

"pecora nera" (černá ovce)

"pecorella smarita" (ztracená / zbloudilá ovečka)

Stále dvoučlenná skupina, složená z přídavného a podstatného jména.

"brutta bestia" (špatné zvíře)

"vecchia gallina" (stará slepice)

Skupina se dvěma členy skládající se z číslovky a podstatného jména.

"quattro gatti" (čtyři kočky / málo lidí)

Velkou skupinou je **tříčlenná skupina**, která je tvořena spojením podstatného jména, předložky a podstatného jména.

"fame da lupo" (hlad jako vlk)

"cavallo di razza" (čistokrevný kůň)

"cavallo di Troia" (trojský kůň)

"pelle d`oca" (husí kůže)

Skupina obsahující **čtyři členy** se může například skládat z podstatného jména, předložky, číslovky a podstatného jména.

"gatto a nove code" (devíticásá kočka)

Existují i skupiny, které mají **pět členů**, skládající se například z podstatného jména, předložky, podstatného jména, předložky a podstatného jména.

"gallina dalle uova d'oro" (zlatonosná slepice)

NEAUTOSÉMANTICKÉ PRVKY

Tyto prvky zastupovaly předložky a předložkové vazby, převážně spojené s podstatným jménem. Nejčastějšími byly předložky *"da"* a *"di"*, které suplovaly a určovaly pád nebo vyjadřovaly srovnání. Předložky *"a"* a *"per"* v porovnání s *"da"* a *"di"* byly méně časté. Dále pak *členy určité* i *neurčité* a *předložkové*, které se objevovaly spíše v jednotném čísle. A v některých případech se vyskytly i *číslovky*.

3.4.2 Větné frazeologické jednotky

Větné frazeologické jednotky mají již strukturu hotové věty, která má různou podobu. Jedná se o větu slovesnou, neslovesnou nebo souvětí. Do textu se zapojují už jako celek. Dále je dělíme na pořekadla, pranostiky, přísloví, okřídlená slova a dialogické frazémy. Větné frazeologické jednotky bychom mohli rozšířit ještě o situační výroky a průpovídky.

POŘEKADLA

Vystihují určitou situaci. Jedná se o anonymní výroky. Vychází z lidové tradice.

"Una rosa non fa primavera" (První růže nepřináší jaro) - slovesná věta

"La pianta si conosce dal frutto" (Podle plodu poznáš rostlinu) - slovesná věta

"Una pianta di mele gialle, non può fare mele rosse" (Strom se žlutými jablky nemůže rodit červená jablka) - souvětí složené z neslovesné a slovesné věty

"Quando il grano è nei campi, è di Dio e dei Santi" (Jakmile je obilí zaseto, patří již Bohu a svatým) - souvětí složené ze dvou slovesných vět

PRANOSTIKY

Jedná se o specifický druh pořekadel, která vyjadřují vztah mezi ročním obdobím a meteorologickými jevy nebo zemědělskými pracemi. Vycházejí z lidové slovesnosti a jsou obvykle rýmovaná.

"Per San Giacomo e Sant`Anna, entra l`anima nella castagna" (Na sv. Jakuba a sv. Annu duše vstoupí do kaštanu) - slovesná věta

"Per San Paolino, c`è il grano e manca il vino" (Na sv. Pavlíka je už pšenice, ale chybí víno) - souvětí složené ze dvou slovesných vět

"Per San Michele, l`uva è come il miele" (Na sv. Michala hrozny jsou jak med) - souvětí složené ze dvou slovesných vět

"Dicembre nevoso, anno fruttuoso" (Zasněžený prosinec, úrodný rok) - dvě neslovesné věty

PŘÍSLOVÍ

Hovoříme o výrocích, které dávají mravní ponaučení s odkazem na hromadnou zkušenost. Opět se jedná o anonymní výroky. V jejich základu se vyskytuje didaktické a morální poučení, určité upozornění nebo rada. Bývají natolik ustálená, že si komunikant často ani nevšimne, že používá určitý druh metafory.

"Il frutto non casca lontano dall`albero" (Jablko nepadá daleko od stromu) - slovesná věta

"La quercia non fa le mele" (Dub nerodí jablka) - slovesná věta

"La malerba non muore mai" (Plevel nikdy nehyne / Zlé bejlí nezahyne) - slovesná věta

OKŘÍDLENÁ SLOVA

Jsou to výroky slavných osobností a citáty odkazující na minulost i aktuální situaci.

"La felicità non potrà mai essere frutto dei possessi" (Štěstí nikdy nedosáhneme nabytím majetku). Citát duchovního učitele Osha, který říká, že majetek člověka šťastným neučiní. - slovesná věta

"Mangiare il frutto dell'albero proibito" (Jíst zakázané ovoce). Odkaz na prvotní hřích podle biblického pojetí. - slovesná věta

DIALOGICKÉ FRAZEOLOGICKÉ JEDNOTKY

Nejsou běžné jako ostatní, ale také stojí za zmínku. Vztahují se minimálně ke dvěma komunikantům. S motivem rostlin jsem nenašla žádný příklad v italském jazyce, proto uvádím příklad s motivem zvířete.

"In bocca al lupo!" - "Crepi!" (Do vlčí tlamy / Ať chcípne / zhyne!). Tento minidialog vyjadřuje přání *"Zlom vaz! nebo Hodně štěstí!"*. V českém pojetí neodpovídáme, ale stále jsou nutní dva komunikanty.

SITUAČNÍ VÝROKY A PRŮPOVÍKY

Situační výroky a průpovídky s motivem rostlin jsem nenašla, ale jelikož se vztahuje alespoň k meteorologickým jevům, pro příklad uvádím tento:

"Quando l'inferno si ghiaccia." (Až peklo zmrzne. / Až naprší a uschne.) - slovesná věta

Je nutné podotknout, že názvosloví a chápání frazeologických jednotek v italském a českém jazyce má určité odlišnosti. Italský jazyk v souvislosti s frazeologickými jednotkami používá tyto termíny:

"Modi di dire" v českém prostředí chápeme jako rčení nebo úsloví.

"Locuzioni" jsou ustálená slovní spojení nebo obraty, které mají význam až v určitém kontextu; řadila bych je na úroveň nevětných frazeologických jednotek.

"Proverbio" nebo *"modi proverbiali"* taktéž chápeme jako lidové rčení nebo přísloví, která vyjadřují pravdu, radu nebo morální zásadu.

"Sentenza" neboli *"výrok"* bychom mohli přiblížit k českému vyjádření "okřídlené slovo".

"Detto" nebo *"aforismi"* jedná se o vtipný výrok, rčení nebo motto; v českém jazyce jsme převzali stejný název "aforismus", který pochází z řečtiny. Jedná se o zvláštní typ minimálního dialogu se snahou pobavit nebo zažertovat. Přirovnáváme ho k dialogizované frazeologické jednotce.

Je velice těžké od sebe rozlišit pojetí pořekadla a přísloví, ať už s motivem rostliny nebo zvířete. Pořekadlo vychází z lidové tradice, je většinou rýmované a má neměnný slovesný tvar. Oproti tomu rčení slovesný tvar ve větě mění. Většina frazeologických jednotek s motivem rostlin se řadila spíše do skupiny pranostik a bývají obvykle rýmované. Tato

přísluví se vztahovala k ročnímu období nebo konkrétnímu datu. Toto datum určovalo odkaz na svatého, který v konkrétní den slaví svátek.³⁶

3.5 Morfologické hledisko

Morfologie se zabývá jednotlivými formami slov, která rozděluje, popisuje a analyzuje podle významu a funkce ve větě.

V této části práce se budu zabývat členy, slovesy "essere" a "avere", spojkami a počty slov u frazeologických jednotek.

VÝSKYT ČLENU

Člen je asi jedním z nejzajímavějších slovních druhů v rámci frazeologických jednotek. U přísloví většinou chybí, a to pravděpodobně proto, aby sdělení bylo co nejstručnější a mělo všeobecnou platnost. Existuje ale mnoho přísloví, kde výskyt členů můžeme pozorovat. Hledat pravidlo pro výskyt členů ve frazeologických jednotkách je asi velmi složité, možná skoro až nereálné. Nezáleží pouze na morfosyntaktickém hledisku, ale tento fakt se odvíjí také z regionálního pohledu, jelikož forma každé frazeologické jednotky může být odlišná region od regionu.

"Cane non mangia cane"

"Cane morto non morde"

"Bue vecchio, solco diritto"

"Gallina vecchia fa buon brodo"

"Asino e mulo, cavalcali sul culo"

"Albero che non fa frutto, taglia taglia"

"Per Santa Croce, pane e noce"

Příklad konstrukčně stejné frazeologické jednotky, kdy v jedné je člen uplatněn a v druhé nikoliv.

"Asino e mulo, cavalcali sul culo"

"L'asino e il mulattiero, non hanno lo stesso pensiero"

³⁶ Prevalenci těchto italských pranostik s motivem rostlin lze nalézt v přehledu v kapitole 3.2.2.

Vyskytují se i přísloví, která mají obě dvě formy, a to se členem i bez členu.

"(Il) Frutto è nelle mani di Dio"

"(La) Gallina nera fa l'uovo bianco"

SLOVESA "ESSERE" A "AVERE"

Výskyt sloves "essere" a "avere" v nevětných a větných frazeologických jednotkách je velmi rozdílný. V nevětných slovesných jednotkách nacházíme převahu těchto sloves, oproti tomu u větných jednotek je výskyt poměrně nízký. Sloveso "essere" mělo častější výskyt než sloveso "avere".

"essere un porco" (být / chovat se jako prase)

"essere un verme" (být / chovat se jako červ)

"avere la bellezza dell'asino" (mít oslí krásu / být krásný jako osel)

"essere nel fiore" (být v nejlepších letech)

Slovesné tvary těchto sloves měly převážně formu v indikativu. Našla jsem pouze jeden tvar v konjunktivu.

"Se vuoi la buona rapa, per Santa Maria sia nata."

Slovesa "essere" a "avere" se vyskytovala spíše u frazeologických jednotek s motivem rostlin, a to u pranostik.

"Gallina mugellese, ha cent'anni e mostra un mese"

"In casa non c'è pace, quando gallina canta e gallo tace"

"Gallina che non razzola ha già razzolato"

"Alla Befana, la rapa è vana"

"Per San Michele, l'uva è come il miele"

"Per San Paolino, c'è il grano e manca il vino"

"Per San Frediano, c'è il vino e manca il grano"

"Per San Pellegrino, la castagna è come un lupino"

"Per Santa Maddalena la noce è già piena"

"Quando il grano è nei campi, è di Dio e dei Santi"

"Quando il grano ha la resta, non vuol acqua sulla testa"

"Settembre, l'uva è fatta e il fico pende"

SPOJKY

Větné frazeologické jednotky mají strukturu hotové věty, která má různou podobu. Jsou tvořeny větou nebo souvětím, mající různou podobu. Spojky jsou neohebná a neplnovýznamová slova, která slouží ke spojování vět nebo jejich částí. Spojky vyjadřují vzájemný vztah vět a jsou většinou jednoslovné. Frazeologická souvětí byla tvořena těmito konstrukcemi:

I. Konstrukcí bez spojky *"Can che abbaia non morde"*.

II. Spojkovou konstrukcí *"Quando marzo va secco, il gran fa cesto e il lin capecchio"*.

III. Imperativně zvolací konstrukcí *"Abbassati giunco, che passa l'aratro!"*.

IV. Několikanásobným souvětím *"Per Santa Maddalena se la nocciola è piena, se il fico ben maturo, il grano abbondante e duro, e il grappolo serrato, il vino è assicurato"*.

3.6 Syntaktické hledisko

Syntaktická podřadnost (neboli hypotaxe) představuje jeden ze způsobů spojení vět do souvětí. Jde o spojení dvou vět, z nichž jedna je řídicí a druhá je závislá. Jedná se o tzv. souvětí souřadné (parataktické) a podřadné (hypotaktické) - tyto pojmy klasifikují souvětí podle toho, zda obsahuje jednu (podřadné), nebo dvě a více (souřadné) hlavních vět.

Frazeologické jednotky s motivem zvířat nebo rostlin jsou převážně tvořeny větou jednoduchou. Poměrně velkou část zastupují frazeologické jednotky, které ani za větu nepovažujeme.

Věta jednoduchá měla nejvyšší výskyt u frazeologických jednotek s oběma motivy. Zároveň i přibližně stejný počet v porovnání motivu zvířat a rostlin.

"Lupo non mangia lupo"

"Il porco sogna ghiande"

"Olivo e fico, trattali da nemico"

Frazeologická jednotka, kterou nepovažujeme za větu, má u frazeologických jednotek s motivem zvířat a rostlin absenci slovesa v určitém tvaru. Jednalo se o deset jednotek s motivem zvířat a čtrnáct jednotek s motivem rostlin.

"Pecora salata, pecora sanata"

"Lupo nominato, subito veduto"

"Al fico l'acqua ed alla pera il vino"

"Santa Croce, pane e noce"

"Tante nocciole, tanta neve"

SPOJOVACÍ VÝRAZY PARATAKTICKÉ

U frazeologických jednotek, tvořených souřadným spojením vět, byla přítomna slučovací spojka "e", a to u dvaceti čtyř souvětí, odporovací spojka "ma" u šesti souvětí a souvztažná spojka "che" u pěti souvětí. Z toho je zřejmé, že u frazeologických jednotek je slučovací spojka "e" u souřadného souvětí nejfrekventovanější. Ve všech případech se jednalo o spojky jednoduché. U frazeologických jednotek s motivem rostlin se odporovací a souvztažné spojení vyskytlo každé jednou.

Věty slučovací k sobě přiřazují obsahově rovnocenné věty. Jednou z nejvýznamnějších italských slučovacích spojek je spojka "e", která byla jedinou přítomnou slučovací spojkou u frazeologických jednotek s oběma motivy. Spojka "e" může před samohláskou přibírat eufonické "d" (a vzniká spojka "ed", čímž dochází k libozvučnosti).

"I cani mostrano i coglioni ed i coglioni mostrano le ricchezze"

"Il corvo piange la pecora, e poi la mangia"

"Il lupo sogna le pecore e la volpe le galline"

"Di settembre, l'uva rende e il fico pende"

"In settembre, l'uva è matura e il fico pende"

"Per San Barnabà, l'uva viene e il fiore va"

Věty odporovací byly přítomny pouze u frazeologických jednotek s motivem zvířat a vyskytly se pouze pětkrát. Ve všech případech se vyskytovala pouze odporovací spojka "ma".

"La gatta vorrebbe mangiar pesci, ma non pescare"

"Il lupo cambia il dente, ma non la mente"

"Il lupo perde il pelo ma non il vizio"

"Il lupo tutte le carni mangia, ma le sue le lecca"

"Pesce di fiume sciapo, pesce di mare saporito; ma entambi van ben conditi"

Věty souvztažné neměly tak vysokou frekvenci. Celkově bylo přítomno pět souvztažných vět, z toho čtyři s motivem zvířete a jedna s motivem rostlin. Všechny uvedené souvztažné věty obsahují srovnání.

"Meglio testa di gamberetto che coda di pescecane"

"Meglio testa di sardina che osso di balena"

"Meglio uccello di campagna che uccello di città"

"Tanto beve l'oca quanto il papero"

"Il ramo più pende, più frutti ha"

SPOJOVACÍ VÝRAZY HYPOTAKTICKÉ

Stejně jako frazeologické jednotky spojované parataxi, i hypotaktická spojení mají nižší frekvenci než jednotky, které jsou tvořeny jednoduchou větou. U hypotaxe byly přítomny:

VEDLEJŠÍ VĚTY

Věty podmětné konají funkci podmětu věty řídicí. Celkem bylo přítomno jedenáct podmětných vět a byly uvedeny zájmenem "chi".

"Chi vuol avere le membra sane, piscia spesso come il cane"

"Chi vuol avere frutti, non colga tutti i fiori"

"Chi vuole l'aglio grosso, per Natale lo metta a posto"

"Chi vuole un buon erbaio, lo semini di febbraio"

Věty předmětné se vyskytují u českých frazeologických jednotek, ale u italských frazeologických jednotek s motivem zvířat nebo rostlin nebyla nalezena ani jedna věta předmětná. Věta předmětná se nachází také u nepřímé řeči, která se skládá z věty uvozovací a vedlejší věty předmětné reprodukcující něčí výpověď. Jedná se o souvětí pořadné s větou předmětnou. U frazeologických jednotek s motivem zvířat a rostlin nebyla věta předmětná nalezena ani ve formě nepřímé řeči.

VEDLEJŠÍ VĚTY PŘÍSLOVEČNÉ

Věty časové byly uvedeny příslovečně časovou spojkou "quando", a to u dvaceti pěti frazeologických jednotek s oběma motivy, a pouze jednou se vyskytla spojka "prima". Vyšší četnost se vyskytovala u frazeologických jednotek s motivem rostlin, a to u pranostik.

"Il pesce si piglia quando passa"

"Quando giocano i capretti, si rompono i cornetti"

"Il gallo prima di cantare, batte tre volte l'ale"

"Quando la pera è matura bisogna che caschi"

Věty příčinné měly nízký výskyt, a to pouze ve dvou případech, jednou u frazeologické jednotky s motivem zvířete a jednou s motivem rostliny. Tyto věty byly uvedeny hlavní příčinnou spojkou "perché".

"Il cane rode l'osso perché non può inghiottirlo"

"Il noce è così chiamato perché nuoce agli altri alberi"

Věty podmínkové měly vysoký výskyt u frazeologických jednotek se motivem rostlin, a to v počtu šestnáct. Jednalo se většinou opět o pranostiky. U frazeologických jednotek s motivem zvířat se podmínková věta vyskytla pouze jednou. Všechny frazeologické jednotky byly uvedeny spojkou "se".

"Se la gallina tacesse, nessuno saprebbe che ha fatto l'uova"

"Se non piove per San Feliciano, vale più il sacco che il grano"

"Se piove a Pasqua, più uva che frasca"

"Se vuoi la buona rapa, per Santa Maria sia nata"

VEDLEJŠÍ VĚTY VZTAŽNÉ

Věty přívlastkové se vyskytovaly spíše u frazeologických jednotek s motivem zvířat, a to u dvanácti. S motivem rostlin pouze u dvou. Bývají uvedeny většinou zájmeny. U frazeologických jednotek bylo přítomno vztažné zájmeno "che".

"Can che abbaia non prese mai caccia"

"Gallina che non razzola ha già razzolato"

"Ogni erba che guarda in sù, ha la sua virtù"

"Pianta che ha molti frutti, non li matura tutti"

Věty místní, způsobové, účelové, důvodové a přípustkové v seznamu vybraných frazeologických jednotek nebyly přítomny.

U frazeologických jednotek s motivem zvířat byly přítomny rozkazovací věty a přímá řeč, a proto byly uvedeny jako příklad.

ROZKAZOVACÍ VĚTA bývá většinou graficky zdůrazněna vykřičníkem. Vykřičník nemusí nutně označovat rozkazovací větu a rozkazovací věta nemusí být vždy zdůrazněna vykřičníkem. Nejenom v italštině existuje kladný a záporný rozkazovací způsob. V níže uvedeném příkladu byl rozkaz vyjádřen pomocí italského citoslovce "guai" (běda tobě / těš se) a slovesa v rozkazovacím způsobu.

"Can ringhioso e non forzoso, guai alla sua pelle!"

"Abbassati giunco, che passa l'aratro!"

PŘÍMÁ ŘEČ

Frazeologická jednotka mající formu přímé řeči byla přítomna pouze jedna, a to s motivem zvířete. Bývá uvedena slovesem vyjadřující mluvu a sdělením.

"Dice il porco: Dammi, dammi, né mi contar mesi né anni"

3.7 Slovtvorba

3.7.1 Adjektivní derivace

Adjektivní derivace u italských frazeologických jednotek s motivem zvířat a rostlin není tak častá jako u českých frazeologických jednotek. Rozdílnost vidíme i ve tvorbě adverbálních derivátů. V českém jazyce je adjektivní derivace tvořena pomocí podstatného jména a přípon, tzv. sufixace. V italském jazyce je v tomto případě tvořena většinou pomocí dvou podstatných jmen, kdy jedno z podstatných jmen má tvar předložkového pádu. U italských frazeologických jednotek s motivem zvířat a rostlin byla tvořena pouze vlastní základní předložkou "di" a "da". Tyto předložky slouží k vyjádření syntaktického vztahu mezi větnými členy. V některých případech dochází k elizi, a to v případě, kdy se setkají dva výrazy gramaticky k sobě náležející, z nichž první končí a druhý začíná na samohlásku. Tím dochází k odpadnutí koncové samohlásky a místo elidované samohlásky se klade apostrof. S elizí se nesetkáváme pouze u adjektivní derivace.

U frazeologických jednotek s motivem zvířat byla adjektivní derivace přítomna v pěti případech.

"Meglio testa di gamberetto che coda di pescecane"

"testa di gamberetto" (krevetí hlava)

"coda di pescecane" (žraločí ocas)

"Meglio testa di sardina che osso di balena"

"testa di sardina" (sardinčí hlava)

"osso di balena" (velrybí kost)

"Il pollame di gennaio, empie il gallinaio"

"pollame di gennaio" (lednová drůbež)

U frazeologických jednotek s motivem zvířat byla adjektivní derivace přítomna ve třech případech.

"Erba di febbraio, tradisce il pecoraio"

"erba di febbraio" (únorová tráva)

"Erba di gennaio, chiudi il granaio"

"erba di gennaio" (lednová tráva)

"Fango di maggio, spighe d'agosto" (přítomná elize)

"spighe d'agosto" (srpnové klasy)

Větší četnost a zřejmost adjektivní derivace je u nevětných členů.

"collo di giraffa" (žirafí krk)

"cuor di leone" (lví srdce)

"memoria da elefante" (sloní paměť)

"nido di vespe" (vosí hnízdo)

"tempo da cani" (psí počasí)

"*vita da cani*" (psí život)
"zampe di gallina" (slepičí pracky)
"chicco di caffè" (kávové zrnko)
"frutti di bosco" (lesní plody)
"semi d`erba" (travní semeno)
"grano di pepe" (pepřové zrnko)

3.7.2 Deminutiva

Nejenom ve frazeologických jednotkách deminutivy neboli zdobnělinami označujeme zvířata nebo rostliny, které jsou menší než obvykle. V některých případech u frazeologických jednotek bývají pojmenování zvířat a rostlin citově zabarvená. Tento expresivní význam může někdy převážet a pak se již nejedná o zdobnělinu, ale o lichotné podstatné jméno.

Jsou tvořena modifikačními příponami, které nemění význam základního slova. Deminutivní význam lze zesilovat i pomocí rozšířených (tzv. sekundárních) přípon ("*fior - ell - ino*" - kvíteček). Přípony nejsou libovolně spojovány se slovním základem, ale řídí se vžitým územ.

U frazeologických jednotek s motivem zvířat byly přítomny tyto přípony:

- ino:

"gattino" (koťátko) vytvořeno z "gatto" (kočka)
"La gatta frettolosa fece i gattini ciechi"
"La gatta frettolosa fece i gattini senza coda"
"Gattini sventati, fanno gatti posati"

- etto:

"gamberetto" (krevetka) vytvořeno z "gambero" (kreveta)
"Meglio testa di gamberetto che coda di pescecane"

"capretto" (kůzlátko) vytvořeno z "capra" (koza)
"Quando giocano i capretti, si rompono i cornetti"

- otto:

"merlotto" (kosáček) vytvořeno z "merlo" (kos)

"La merla grassa ha i merlotti grossi a Pasqua"

U frazeologických jednotek s motivem rostlin byla přítomna pouze jedna přípona:

- ina:

"insalatina" (salátek) vytvořeno z "insalata" (salát)

"La luna marzolina, fa nascer l'insalatina"

V porovnání s českými frazeologickými jednotkami s motivem zvířat, kde je přítomno mnoho deminutiv (např. beránek, hovádko, kanárek, červíček, čuňátko, káčátko, selátko ap.), v italštině deminutiva nemají tak vysokou frekvenci. S motivem rostlin jak v českých³⁷, tak v italských frazeologických jednotkách není výskyt tak častý a nacházejí se opět spíše u pranostik. Celkově bylo přítomno sedm frazeologických jednotek s výskytem deminutiv a byly zastoupeny třemi příponami: -etto, -ino/ -ina, -otto.

3.7.3 Augmentativa

Augmentativa neboli jména zveličelá jsou odvozeniny vyjadřující velké rozměry. V italském jazyce jsou podstatná jména zveličelá tvořena modifikačními příponami podstatných jmen, a to především -one/-ona a -otto/-otta. V italských frazeologických jednotkách s motivem zvířat nebo rostlin augmentativa nebyla přítomna v žádné jednotce.

³⁷ Příklad české frazeologické jednotky s výskytem deminutiva "Májová vlašička - naroste travička; májový deštíček - poroste chlebiček".

4 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo proniknout do italské a české frazeologie. Frekvence a možnosti užití frazeologické jednotky je dána typem textu a funkčním stylem. V odborném a administrativním stylu se vyskytují střídavě. Naopak ve sdělovacím, řečnickém a publicistickém stylu slouží jako častý výrazový prostředek. Frazeologické jednotky skrze mluvenou promluvu podléhají každodenní aktualizaci a vyvíjejí se. Jejich znakem je proměnlivost a příznakovost. Uplatnění frazeologických jednotek je závislé na rozmanitosti daného jazyka, komunikativnosti a užití jazyka v určitém oboru.

Teoretická část se věnovala frazeologii jako vědní disciplíně. Byl nastíněn její vývoj frazeologie, definován pojem "frazém" a "idiom" a klasifikována frazeologická jednotka ze sémantického a strukturálního hlediska.

V praktické části jsem se soustředila na frazeologické jednotky s motivem zvířat a rostlin. Tuto část jsem rozdělila do několika kapitol. V první jsem se zabývala symbolikou zvířat a pranostikami s motivem rostlin. Mnohé nevětné frazeologické jednotky měly naprosto totožný význam v obou jazycích, což přisuzuji latinskému a řeckému původu nebo původu z Bible. Pranostiky jsou specifické jednotky, jelikož se musí brát zřetel na regionální, kulturní a geografické rozdíly. Určité rostliny, respektive plody nemají tak pevné kořeny v české kultuře, a proto se nevyskytují ani v českých frazeologických jednotkách. Stejně zjištění bylo i u frazeologických jednotek s motivem zvířete. Na základě vytvořených tabulek podle motivů jsem dospěla k překvapivému zjištění, že v italských frazeologických jednotkách mají domácí zvířata jako např. "porco", "papero", "bove", "vitello" velmi nízkou frekvenci, každé bylo zastoupeno pouze jednou frazeologickou jednotkou. To samé platilo i o motivu rostlin, kdy zrovna "mela" byla zastoupena pouze jednou. Je zřejmé, že moje analýza vychází pouze z rámcového seznamu, ale zjištěný výskyt a četnost se lišily od původního očekávání. V další části jsem se zaměřila především na míru ekvivalence italské frazeologické jednotky. Analýzou jsem dospěla k poznání, že "cane" a "gallina" mají oproti "gatta" mnoho společných znaků a shodných ekvivalentů. V případě, že byla česká frazeologická jednotka tvořena pomocí jiné větné, slootvorné nebo lexikologické konstrukce, jednalo se o analogii. Pokud nebyl nalezen ekvivalent, jednalo se o jednotku bez ekvivalence. Tyto případy byly četné u jednotek s motivem rostlin. Problematickými

frazeologickými jednotkami jsem shledala jednotky s motivem rostlin a to opět převážně pranostiky, jejich překlad a skutečnost, zda jsou v italském prostředí stále užívány. V dalších kapitolách jsem se věnovala oblastem lexikologie, morfologie, syntaxe a slovo tvorby. Zkoumala jsem strukturu nevětných jednotek, která je velmi podobná struktuře českých frazeologických jednotek. Výskyt členu je velmi zajímavý, ale nenašla jsem žádné pravidlo, které by určovalo jeho užití. Ze syntaktického hlediska jsem zjistila, že frazeologické jednotky s motivem zvířat a rostlin jsou převážně tvořeny větou jednoduchou. Při analýze adjektivní derivace jsem byla překvapena zjištěním, že italské frazeologické jednotky s motivem zvířat a rostlin mají tak nízký výskyt v porovnání s českými. Tento fakt vychází z rozdílnosti tvorby adverbiálních derivátů. Za zmínku by určitě stály rovněž předložkové vazby a interpunkce, ale ty už nebyly předmětem mé analýzy.

Při ekvivalenční analýze bylo zjištěno, že frazeologie italského a českého jazyka si jsou podobné. V rámci zvířecích motivů (cane, gallina, gatta) jsou si italské a české frazeologické jednotky ve velké míře podobné. Naopak u jednotek s motivem rostlin (grano, noce, frutto) se vyskytovala spíše analogie nebo neekvivalentnost.

Frazeologie je velmi zajímavá lingvistická disciplína, která dává podnět k dalšímu možnému směru zkoumání italské a české frazeologické jednotky i z jiných hledisek. Frazeologické jednotky jsou důležitou součástí jazyka, napomáhají chápat kulturu a mentalitu konkrétního národa a prohlubují znalosti daného jazyka.

5 RESUMÉ

Bakalářská práce analyzuje frazeologické shody a rozdíly italských a českých frazeologických jednotek s motivem zvířat a rostlin.

Práce je rozdělena do dvou částí. Část teoretická se věnuje frazeologii jako vědě, zaměřuje se na termíny frazeologie a idiomatiky z hlediska historie a současnosti. Definuje klíčová slova, představuje kolokační, propoziční a lexikální frazémy. Klasifikuje nominativní a komunikativní frazeologické jednotky. Zabývá se sémantickou a strukturní klasifikací.

Pro následnou analýzu a klasifikaci ze strukturálního a formálního hlediska bylo nutné vytvořit seznam frazeologických jednotek. Prameny byly čerpány z *Dizionario dei proverbi italiani e dialettali* od autorů Riccarda Schwamenthala a Michaela L. Straniera, *Frase fatta capo ha - Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni* od Giuseppea Pittàna a z *Dizionario dei proverbi italiani (Raccolta di proverbi toscani)* od Giuseppea Giustiho. České ekvivalenty pocházejí převážně z díla Evy Mrhačové *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice* a od Františka Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky (Přirovnání a Výrazy neslovesné)*.

V praktické části byla provedena analýza, založená především na slovníkovém materiálu. Po vytvoření dvou základních seznamů byly frazeologické jednotky rozříděny podle četnosti výskytu do dvou základních souborů. Jeden obsahuje 157 jednotek s motivem zvířat a druhý 146 jednotek s motivem rostlin. Vybrané frazeologické jednotky byly analyzovány a podle míry frekvence jsem se zaměřila na ty, ve kterých byl motiv zvířete a rostlin nejčastější či nejvíce relevantní. Následně byly klasifikovány podle míry ekvivalence po strukturální a významové stránce frazeologické jednotky. Praktická část se věnuje také symbolice, pranostikám a lexikologickému, morfologickému, syntaktickému a slovotvornému pohledu na frazeologickou jednotku.

Práce vede k závěru, že italský a český jazyk mají hodně společných frazeologických jednotek. Ne vždy používají k vyjádření téhož významu stejný motiv, ale tento fakt nemá na celkový smysl frazeologické jednotky podstatný vliv.

6 SUMMARY

This Bachelor Thesis analysis phraseological similarities and differences of Italian and Czech phraseological units with animal and plants themes.

The work is divided into two parts. The theoretical part deals with the phraseology as a science, it is focused on phraseological and idiomatical idioms from the point of view of history and the present time. This part defines the key words and introduces the collocation, proposition and lexicon phrases. It also classifies the nominative and communicative phraseological units. It further deals with semantic and structural classification.

For the follow-up analysis and classification from the structural and formal point of view it was necessary to make a list of phraseological units. The following sources have been used *Dizionario dei proverbi italiani e dialettali* from the author Riccarda Schwamenthala and Michaela L. Straniera, *Frases feitas e ditos - Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni* from Giuseppa Pittàna and from *Dizionario dei proverbi italiani (Raccolta di proverbi toscani)* from Giuseppa Giustiho. The Czech equivalents come mainly from the work of Eva Mrhačová *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice* and from František Čermák *Slovník české frazeologie a idiomatiky (Přirovnání a Výrazy neslovesné)*.

The practical part contains analysis based mainly on the dictionary material. After making two basic lists, the phraseological units were divided into two basic groups based on their frequency occurrence. One of them contains 157 units with an animal theme and the other contains 146 units with a plant theme. Selected phraseological units have been analyzed and based on their level of frequency I have focused on those having the animal and plant theme most often or most relevant. Then they have been classified based on the level of equivalency as to the structural and significance part of the phraseological unit. The practical part deals also with symbolism, weather saying and lexicological, morphological, syntactic and word-making point of view on the phraseological unit.

My Thesis revealed that Italian and Czech language have a lot of common phraseological units. However, they do not always use the same theme for an expression, which does not have major influence for the overall phraseological unit meaning.

7 RIASSUNTO

La presente Tesi triennale analizza le analogie e le differenze fra le unità fraseologiche ceche e italiane che hanno come tema animali e piante.

La Tesi è suddivisa in due parti. La parte teorica è dedicata alla scienza della fraseologia e si concentra sulle definizioni di fraseologia e idiomatica sia in prospettiva storica sia in rapporto alla situazione attuale. Vi si definiscono le parole chiave, si presentano i frasemi preposizionali e lessicali. Si classificano le unità linguistiche nominali e comunicative. Ci si occupa infine della semantica e della classificazione strutturale.

Per la seguente analisi e classificazione dal punto di vista strutturale e formale è stato necessario creare un elenco delle unità fraseologiche. Per le fonti si è attinto al Dizionario dei proverbi italiani e dialettali di Riccardo Schwamenthal e Michael L. Straniero, a *Frase fatta capo ha – Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni* di Giuseppe Pittano e al *Dizionario dei proverbi italiani (Raccolta di proverbi toscani)* di Giuseppe Giusti. Gli equivalenti cechi provengono prevalentemente dall'opera di Eva Mrhačová *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice* e da *Slovník české frazeologie a idiomatiky (Přirovnání e Výrazy neslovesné)* a cura di František Čermák.

Nella parte pratica è stata condotta un'analisi basata soprattutto su materiale di dizionario. Dopo aver creato due elenchi di partenza, le unità fraseologiche sono state classificate in base alla frequenza in due gruppi. Il primo comprende 157 unità a tema animale e il secondo 146 unità a tema vegetale. Le unità fraseologiche scelte sono state analizzate e in base alla loro frequenza ci si è concentrati su quelle in cui il tema animale o vegetale compariva più spesso o con maggiore rilevanza. In seguito sono state classificate secondo l'equivalenza strutturale e semantica dell'unità fraseologica. La parte pratica è dedicata inoltre alla simbologia, ai pronostici e a una visione lessicologica, morfologica, sintattica e di formazione delle parole dell'unità fraseologica.

Se ne conclude che la lingua italiana e quella ceca hanno in comune numerose unità fraseologiche. Non sempre utilizzano lo stesso tema per esprimere il medesimo significato, tuttavia ciò non influisce in misura rilevante sul significato complessivo dell'unità fraseologica.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:

BEČKA, Josef Václav. *Slovník synonym a frazeologismů*. 2. vyd. Praha: Novinář, 1979. 431 s. Knihovnička novináře; sv. 16.

BERTERO, Valeria *Dizionario illustrato della lingua italiana*. Vyd. 1. Torino: Piccoli, 1995. 2231 s. ISBN 88-261-8990-0.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 18., (5. opr.) vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2009. 1239 s. ISBN 978-80-87287-08-8.

BITTNEROVÁ, Dana a SCHINDLER, Franz. *Česká přísloví: soudobý stav konce 20. století*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2003. 313 s. ISBN 80-246-0442-6.

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná = Czech and general phraseology*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2007. 718 s. ISBN 978-80-246-1371-0.

ČERMÁK, František a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. [Sv. 1], Přirovnání*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1983. 492 s.

ČERMÁK, František aj. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. [Sv. 3]. Výrazy slovesné*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. 757 s. ISBN 80-200-0347-9.

ČERMÁK, František aj. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. [Sv. 4]. Výrazy slovesné*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. 634 s. ISBN 80-200-0428-9.

ČERVENÁ, Vlasta, ed. et al. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. [Sv. 2], Výrazy neslovesné*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. 511 s.

GIUSTI, Giuseppe. *Dizionario dei proverbi italiani (Raccolta di proverbi toscani)*. Milano: Veronelli, 1956, 483 s.

GREPL, Miroslav a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.

MLACEK, Jozef. *Slovenská frazeológia*. 2., dopln. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984. 156 s.

MRHAČOVÁ, Eva. *Názvy zvierat v českej frazeológii a idiomatice: (tematický frazeologický slovník I)*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 1999. 161 s. Spisy Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity = Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis; č. 124. ISBN 80-7042-537-7.

NEKULA, Marek, ed. et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

PITTÀNO, Giuseppe. *Frase fatta capo ha: Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni*. Bologna: Zanichelli, 1992, 352 s. ISBN: 88-08-16144-7.

SCHMITT, Christian, ed., HOLTUS, Günter, ed. a METZELTIN, Michael, ed. *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL). Bd. 4, Italienisch. Korsisch. Sardisch*. Tübingen: Max Niemeyer, 1988. xvi, 935 s. ISBN 3-484-50234-7.

SCHWAMENTHAL, Riccardo, STRANIERO, Michele L., *Dizionario dei proverbi italiani e dialettali*. Milano: Rizzoli, 2005. 563 s. ISBN: 88-17-14631-5.

ZAORÁLEK, Jaroslav. *Lidová rčení*. Vyd. 3., reprint 1. vyd. z r. 1947. Praha: Aurora, 1996. xxiv, 741 s. ISBN 80-85974-10-X.

Elektronické zdroje

MLACEK, Jozef, ĎURČO, Peter a kolektív autorov. *Frazeologická terminológia*. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z:

<http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/>.

Proverbi per mese. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z:

<<http://www.homolaicus.com/scienza/calendario1600-2200/hypertext/proverbi.htm>>

Příloha 1.

SEZNAM FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK S MOTIVEM ZVÍŘAT

A cani magri, mosche ingorde

L'acqua d'aprile il bue ingrassa, il porco uccide e la pecora se ne ride

L'agnello umile succhia le mammelle della propria madre e quelle degli altri

Ai cani e cavalli magari vanno addosso le mosche

Api senza regina, alveari in rovina

L'aquila non piglia mosche

Arar dal bue maggiore, vitello impara

L'asino del comune porta una grave soma

L'asino dov'è cascato una volta, non ci ricasca la seconda

L'asino e il mulattiero non hanno lo stesso pensiero

L'asino non conosce la coda se non quando non l'ha più

L'asino quando ha mangiato la biada, tira calci al corbello

Un asino gratta l'altro

Un asino par bello ad un altro asino

Asino che fa fame, mangia di ogni strame

Asino che raglia mangia poco fieno

Bisogna rischiare la scardola per avere il salmone

Briglia e bacchetta formano il buon cavallo

Il brodo di gallina, fa bene a vecchie e signore

Il bue dice cornuto all'asino

Bue fiacco stampa più forte il piè in terra

Bue vecchio, solco diritto

Burro di vacca, formaggio di pecora, ricotta di capra

Caca più un bove che cento rondini

Cade anche un cavallo, che ha quattro gambe (zampe)

Calcio di cavalla, non fece mai male a puledro

Campa cavallo (mio) che l'erba cresce

Il can dell'ortolano non mangia la lattuga e non la lascia mangiare agli altri

Can che abbaia non morde

Can che abbaia non prese mai caccia

Can ringhioso e non forzoso, guai alla sua pelle!
Can scottato dall'acqua calda, ha paura della fredda
Il cane, battuto dal bastone, ha paura della sua ombra
Il cane di due padroni muore di fame
Il cane é l'amico dell'uomo
Il cane morde lo straccione
Il cane rode l'osso perché non può inghiottirlo
Cane affamato non teme bastone
Cane che morde, non abbaia
Cane morto non morde
Cane non mangia cane
Cane vecchio non abbaia invano
I cani mostrano i coglioni ed i coglioni mostrano le ricchezze
Cani e gatti van d'accordo se son matti
Cani, preti e polli non son mai satolli
La catena fa il cane
Caval che corre non ha bisogno di sprone
Caval morello, o tutto buono o tutto fello
I cavalli di montagna cacciano quelli di stalla
Cavalli, cani e servitori rovinano i signori
Il cavallo del barrocciaio si ferma a tutte le osterie
Cavallo di ferro porta tutti
Cavallo e cavalla, cavalcali sulla spalla; asino e mulo, cavalcali sul culo
Cavallo non morire, che l'erba ha da venire
Cavallo senza sprone è come la nave senza timone
Chi di gatta nasce, sorci piglia
Chi vuol avere le membra sane, piscia spesso come il cane
Chi vuole un'oca fina, a ingrassare la metta per Santa Caterina
Il ciuco dà del bue all'asino
Corvi noc corvi non si cavano gli occhi
Il corvo piange la pecora, e poi la mangia
D'aprile piove per gli uomini e di maggio per le bestie
Dal ragno s'impara a tessere

Di maggio, lascia la chiocciola al suo viaggio
Di maggio si risolvono anche le civette
Di marzo, per un solco si deve vedere un gatto
Di puledro scabbioso, talvolta hai cavallo prezioso
Dice il porco: Dammi, dammi, né mi contar mesi né anni
Dieci ne pensa il topo e cento il gatto
Due cani che un sol osso hanno, difficilmente in pace stanno
È difficile condurre il can vecchio a mano
La gallina che feta e canta, d'uova ne fa centocinquanta
La gallina feta dal becco
La gallina ingorda si strozzò
La gallina nera fa l'uovo bianco
Gallina che canta ha fatto l'uovo
Gallina che non becca vuol dire che ha beccato
Gallina che non razzola ha già razzolato
Gallina mugellese, ha cent'anni e mostra un mese
Gallina vecchia fa buon brodo
Le galline fanno l'uova dal becco
Le galline sfetano d'inverno
Il gallo prima di cantare, batte tre volte l'ale
La gatta frettolosa fece i gattini ciechi
La gatta frettolosa fece i gattini senza coda
La gatta , mete il piede davanti alla vacca
La gatta vorrebbe mangiar pesci, ma non pescare
Gatta inguantata non prese mai topi
Le gatte o belle, o brutte, o sagge, o matte, anche vestite da donna son sempre gatte
Gattini sventati, fanno gatti posati
Il gatto non ti accarezza, si accarezza vicino a te
Un gatto può guardare un re
Gatto dorme e sorcio balla
Gatto inguantato, nessun topo ha mai acchiappato
Gatto rinchiuso diventa leone
Gatto scottato dall'acqua calda, ha paura della fredda

Gatto vecchio vuole sorcio tenerello
Il lupo cambia il dente, ma non la mente
Il lupo mangerà chi pecora si fa
Il lupo non caca agnelli
Il lupo perde il pelo ma non il vizio
Il lupo sogna le pecore e la volpe le galline
Il lupo tutte le carni mangia, ma le sue le lecca
Lupo affamato, mangia pan muffato
Lupo mangia lupo
Lupo non mangia lupo
Lupo nominato, subito veduto
Meglio testa di gamberetto che coda di pescecane
Meglio testa di sardina che osso di balena
Meglio uccello di campagna che uccello di città
La merla grassa ha i merlotti grossi a Pasqua
La merla terraiola quand'è marzo pone l'uova
Il merlo ingrassa in gabbia, il leone muore di rabbia
Ogni uccello di settembre (d'agosto) è beccafico
La pecora che se ne va sola, il lupo se la mangia
La pecora che si sbranca, la fiera la mangia
La pecora e l'ape in aprile danno la pelle
La pecora nera ci scappa sempre
Una pecora infetta n'ammorba una setta
Una pecora marcia ne guasta il branco
Pecora che bela, perde il boccone
Pecora mal guardata, vien dal lupo divorata
Pecora salata, pecora sanata
Pecore contate, il lupo se le mangia
Per San Luca, il tordo trabuca
Per San Marco il baco in processione
Per San Martino, passa il beccaccino
Per San Simone, leva il bue dal timore, metti la stanga nel vagone
Per San Tommè, le giornate si allungano quanto il gallo alza il piè

Per San Tommè, piglia il porco per il piè
Per Sant`Andrea, piglia il porco per la sèa
Per Santa Caterina, le bestie fuori dalla cascina
Per Santa Lucie e per il Natale, il contadino ammazza il maiale
Il pesce grosso mangia il piccolo
Il pesce nuota sempre: nell`acqua, nell`olio, nel vino
Il pesce puzza (comincia puzzare) dalla testa
Il pesce si piglia quando passa
Il pesce vuol nuotare tra volte, nell`acqua, nell`olio, nel vino
Pesce cotto e carne cruda
Pesce di fiume sciapo, pesce di mare saporito; ma entambi van ben conditi
I pesci grossi, son sempre in fondo
Nel piatto coperto non entran mosche
Un po` corre la lepre, un po` corre il cane
Il pollame di gennaio, empie il gallinaio
Polli e amori coltivati, sono insipidi e sprecati
Il porco, quando bene si vestisse d`oro, si sdraia sempre nel fango
Il porco sogna ghiande
Porco pulito non fu mai grasso
La prima gallina che canta, ha fatto l`uovo
La quaglia d`agosto ha la febbre gialla sulla coda
Quando canta il cuccù, cavolfiore non si mangia più
Quando fiorisce il sambuco, le galline stringono il buco
Quando giocano i capretti, si rompono i cornetti
Se la gallina tacesse, nessuno saprebbe che ha fatto l`uova
Se l`ape gira a gennaio, tieni da conto il granaio
Tanto beve l`oca quanto il papero
Trotto d`asino poco dura

Příloha 2.

SEZNAM FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK S MOTIVEM ROSTLIN

A San Vito, le ciliegie hanno marito
A volte l'erba che non desideri ti spunta nell'orto
Abbassati giunco, che passa l'aratro
Acqua d'agosto dà castagne e mosto
Acqua d'agosto rinfresca il bosco
Ad albero che cade, accetta accetta
Agosto ci matura il grano e il mosto
Al contadino (villano) non far sempre quanto è buono il cacio con le pere
Al fico l'acqua ed alla pera il vino
Al padrone non far sapere, quanto è buono il cacio con le pere
Gli alberi grandi fanno più ombra che frutto
L'albero si raddrizza quando è piccolo
L'albero su cui non riesci a salire, porta i frutti più belli
L'albero spesso trapiantato, mai di frutti è caricato
Aprile ha il fiore e maggio n'ha l'onore; Aprile fa il fiore e maggio gli dà il colore
Bisogna rispettare l'albero per la sua ombra
Bisogna rompere la noce se si vuol mangiare il nocciolo
Brache di tela e meloni, di settembre non son più buoni
Broccoli e predicatori, dopo Pasqua non son più buoni
La canapa per l'Annunziata, o seminata o nata
Chi pianta noce, non mangia noce
Chi pon cavolo in aprile, tutto l'anno se ne ride
Chi vuol avere frutti, non colga tutti i fiori
Chi vuole l'aglio grosso, per Natale lo metta a posto
Chi vuole un buon agliaio, lo ponga di gennaio
Chi vuole un buon erbaio, lo semini di febbraio
Chi vuole un buon rapuglio, lo semini di luglio
D'agosto, l'uva fa il mosto
Di Befana, la rapa è vana
Di luglio, ogni noce fa gheriglio

Di maggio, ciliegie per assaggio; di giugno, ciliegie a pugno
Di maggio, gratissimo erbaggio
Di primavera i fiori a schiera a schiera, d'autunno i frutti a pugno a pugno
Di settembre, l'uva rende e il fico pende
Dicembre imbacuccato, grano (raccolto) assicurato
Dicembre nevoso, anno fruttuoso
D'olive, castagne e ghianda, d'agosto ne
Erba di febbraio, tradisce il pecoraio
Erba di gennaio, chiudi il granaio
Fango di maggio, spighe d'agosto
Fava e mela, coll'acqua allega
Febbraio è ricco d'erba
Fino a Santa Margherita, il grano cresce nella bica
Fino alla Vergine Annunziata, ogni erba fa insalata
Fra maggio e giugno nasce un buon fungo
La ghianda dove cade, l'oliva a chi ne è proprietario
Il grano fitto sta bene nel magazzino
Grano piegato, contadino salvato
In settembre, l'uva è matura e il fico pende
Il lino per San Bernardino, vuol fiorire alto e piccino
Luglio fatica a segare le bionde spighe
Luglio poltrone, porta la zucca col melone
La luna marzolina, fa nascer l'insalatina
Luna di grappoli a gennaio, luna di racimoli a febbraio
Maggio ortolano, molta (assai) paglia e poco grano
Molti pampini, poca uva
Il noce è così chiamato perché nuoce agli altri alberi
Una noce sola non suona in un sacco
Noci e pane, pasto da sovrane
La notte di San Giovanni entra il mosto nel chicco
Ogni erba che guarda in sù, ha la sua virtù
Ogni erba è medicina sicura, quando il sole matura
Ogni frutto vuole la sua stagione

Le olive cominciano a far olio quando hanno avuto la novena di Natale
L'olivo arde da morto e da vivo
L'olivo benedetto, vuol trovar pulito e netto
Olivo e fico, trattali da nemico
Per l'Ascensione, una spiga per cantone
Per l'Assunta, l'oliva è unta
Per l'Ognissanti, siano i grani seminati e i frutti rincasati
Per San Barnabà, l'uva viene e il fiore va
Per San Francesco, entra l'olio nell'oliva
Per San Giacomo e Sant'Anna, entra l'anima nella castagna
Per San Lorenzo, la noce è fatta
Per San Lorenzo la noce si spacca nel mezzo
Per San Martino, cadon le foglie e si spilla il vino
Per San Michele, l'uva è come il miele
Per San Paolino, c'è il grano e manca il vino
Per San Frediano, c'è il vino e manca il grano
Per San Paolino, ciliegie a quattrino
Per San Pellegrino, la castagna è come un lupino
Per Sant'Anna entra l'anima nella castagna
Per Sant'Urbano, il frumento è fatto grano
Per Santa Croce, una pertica per noce
Per Santa Maddalena la noce è già piena
Per Santa Maddalena se la nocciola è piena, se il fico ben maturo, il grano abbondante
e duro, e il grappolo serrato, il vino è assicurato
Per Santa Maddalena si taglia l'avena
Per Santa Maria Maddalena, la noce è piena; finita o da finire, i ragazzi la vogliono aprire
Per Santa Reparata, ogni oliva è inoliata
Il pesco non può produrre pere
La pianta si conosce dal frutto
Una pianta di mele gialle, non può fare mele rosse
Pianta che ha molti frutti, non li matura tutti
Più presto, se ami più legno; più tardi se ami più frutto
Poni la zucca d'aprile e verrà grossa come un barile

Quando canta il cuccù, cavolfiore non si mangia più
Quando canta l'assiolo, contadino semina il fagiolo
Quando fiorisce il sambuco, le galline stringono il buco
Quando gennaio mette erba, se hai grano tu lo serba
Quando il grano è nei campi, è di Dio e dei Santi
Quando il grano ha la resta, non vuol acqua sulla testa
Quando il grano s'inginocchia, il contadino sta diritto
Quando la neve sverna in piano, vale più il sacco che il grano
Quando la pera è matura bisogna che caschi
Quando la rapa fiorisce di gennaio, villan serba il pagliaio
Quando maggio va ortolano, vale più il sacco che non il grano
Quando marzo va secco, il gran fa cesto e il lin capecchio
Quando mette la querciola, e tu semina la cicerchiola
Quando piove il giorno di San Vito, il raccolto dell'uva è finito
Quando San Giorgio, semina l'orzo
Il ramo più pende, più frutti ha
Una rapa non può dar sangue
Una rosa non fa primavera
Le rose cadono, le spine rimangono
Le rose vanno, le spine restano
La salvia salva
Santa Croce, pane e noce
Se a Natale poca lana, molto grano e poca pula
Se a San Giacomo il tetto è bagnato, delle ghiande il porco è privato
Se non piove per San Feliciano, vale più il sacco che il grano
Se non piove sull'ulivo, piove sull'uva
Se piove a Pasqua, più uva che frasca
Se piove i primi di maggio, noci e fichi faranno buon viaggio
Se piove il dì di San Giorgio carestia di fichi
Se piove in solleoni, le castagne son tutte in guscioni
Se piove nei giorni imprestati, granturco e fagioli van seminati
Se piove per San Barnabà l'uva bianca se ne va se piove mattina e sera se ne va la bianca
e la nera

Se son rose fioriranno, se son spine pungeranno
Se vedi l'erba in gennaio, chiudi il tuo grano nel granaio
Se vuoi la buona rapa, per Santa Maria sia nata
La segale nella polverina, il grano nella pantanina
Un settembre caldo e asciutto, maturare fa ogni frutto
Settembre, l'uva è fatta e il fico pende
Sol di parole amico, non vale un fico
Soldati del Papa: quattro a cavare una rapa
Tante nocciole, tanta neve
Il tempo matura il grano, ma non ara il campo
Terra nera, buon grano mena; terra bianca, tosto stanca
Terra nera dà buon frutto, terra bianca guasta tutto
Tre cose vuole il campo: buon lavoratore, buon seme e buon tempo
Tre sono i buoni bocconi: fico, pesca e meloni
Tutto maggio si lega la vite; se maggio non è assai lungo, se ne lega anche di giugno
L'uomo giusto è come i meloni: appena di mille se ne trova uno buono
Vento d'ottobre grida come l'orco e fa cascar la ghianda che fa ingrassare il porco
Vite in april potata, ha mai la sete al vignaiol levata